

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Bakalářská práce

Marcela Piňosová

Návrhy aktivit zaměřené na environmentální výchovu v mateřské
škole

Prohlašuji, že jsem předloženou bakalářskou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a odborné literatury, které jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci, dne _____

Marcela Piňosová

Děkuji Mgr. Daně Cibákové, Ph.D., za odborné vedení bakalářské práce, její cenné rady, trpělivost a vstřícnost.

Obsah

Úvod	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Vymezení základních pojmů	9
1.1 Ekologie	9
1.2 Ekologická výchova.....	9
1.3 Ekopedagog	10
1.4 Environmentalistika	10
1.5 Rozdíl mezi ekologickým a environmentálním	11
1.6 Environmentální výchova	11
2 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta	13
2.1 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta a její právní zakotvení	14
2.2 Rizika Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty v předškolním vzdělávání ..	15
3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání	16
3.1 Předškolní vzdělávání	16
3.2 Předškolní věk.....	17
3.3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání.....	17
4 Environmentální výchova v rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání	19
4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání	19
4.1.1 Dítě a jeho tělo.....	19
4.1.2 Dítě a jeho psychika	20
4.1.3 Dítě a ten druhý	20
4.1.4 Dítě a společnost.....	21
4.1.5 Dítě a svět	21
5 VYBRANÉ CELOSVĚTOVÉ PROBLÉMY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ.....	22
5.1 Ohrožení lesů	22
5.2 Voda.....	23
5.3 Snižování biodiverzity	24
PRAKTICKÁ ČÁST	25
6 Když je do lesa daleko.....	26
6.1 Album stromů	26
6.2 Lesní koutek.....	28

6.3	Lesní divadélko.....	30
6.4	Naboso lesem.....	32
7	Jak roste les.....	33
7.1	Jak roste strom v lese.....	33
7.2	Jak funguje strom.....	37
8	Je les důležitý.....	44
8.1	Je les důležitý.....	44
8.2	Dřevo okolo nás.....	44
8.3	Co dřevo umí.....	45
8.4	Les nám dává kyslík.....	47
8.5	Les čistí vodu.....	48
8.6	Pro koho je les důležitý.....	48
9	Život v lese.....	50
9.1	Pohybová báseň „V lese“.....	50
9.2	Život v lese.....	51
9.3	Hádky o lesních zvířátkách.....	52
9.4	Zvířecí muzika.....	55
9.5	Včely.....	56
9.6	Včelka Alenka sbírá pyl.....	58
9.7	Koláž včelky Alenky.....	59
	Závěr.....	60
	Literatura.....	61

Seznam obrázků

Obrázek 1: Lesní koutek.....	30
Obrázek 2: Lesní divadélko.....	31
Obrázek 3: Jak kořeny sbírají vodu	39
Obrázek 4: Jak stromy dýchají	43
Obrázek 5: Život v lese.....	52

Úvod

V teoretické části bakalářské práce se zabýváme vymezením základních pojmů týkajících se environmentální výchovy. Taktéž se věnujeme Státnímu programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a jeho právnímu zakotvení v České republice. Dále předškolnímu vzdělávání a zařazení environmentální výchovy do předškolního vzdělávání, tedy do Rámcového vzdělávacího programu předškolního vzdělávání. V neposlední řadě se zabýváme vybranými celosvětovými problémy životního prostředí, na které navazuje část praktická.

V praktické části navrhujeme aktivity pro děti předškolního věku, které nenásilnou formou poukazují na zmiňované globální problémy. Konkrétně se jedná o ohrožení lesů a snižování biodiverzity. V aktivitách necílíme na přímé řešení ekologických problémů, ale hravou formou se snažíme rozvinout zájem dětí o přírodu. Aktivity volíme tak, aby dětem přiblížily fungování lesního ekosystému, i když se v jejich okolí les přímo nenachází.

Touto bakalářskou prací a aktivitami v ní uvedenými usilujeme o prohloubení zájmu o přírodu, rozvoj environmentální senzitivity a uvědomění si krásy a důležitosti přírody. Nejen pro lidstvo, ale i pro děti, pro které může být příroda velmi naučným, inspirativním a fantazijním místem. Věříme, že aktivity jsou vhodné nejen pro mateřské školy, které nemají ve své bezprostřední blízkosti les, ale pro všechny, kteří mají chuť pracovat s dětmi a aktivně se o přírodu zajímat.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Vymezení základních pojmů

1.1 Ekologie

Ekologie je vědní obor, který se zabývá organismy, jejich recipročními vztahy a spojitostí mezi organismy a jejich prostředím (7, s. 12).

Poprvé odborný výraz „oecologie“ v pozdějším znění „ekologie“ použil německý zoolog E. Haeckel ve svém článku „Všeobecná morfologie“ v roce 1866. V současné době se pojem „ekologie“ často spojuje se životním prostředím. To však není podstatou ekologie, která byla v dřívějších dobách považována pouze za biologickou vědu (5, s. 10–11).

S navyšujícím se negativním tlakem ze strany lidské populace na přírodu byla ekologie nucena spolupracovat s dalšími obory. Nejprve s příbuznými vědeckými obory, zejména z oblasti přírodovědných, a následně i společenských disciplín. Je tedy logické, že chápání ekologie prošlo určitým vývojem. V 70. letech 20. století byla ekologie již vnímána jako věda o životním prostředí. V současné době může být termín „ekologický“ chápán ve smyslu šetrný k přírodě (2, s. 12, 15).

1.2 Ekologická výchova

„Ekologická výchova je obor, který rámec přírodovědy přesahuje. Jejím základem je zkoumání vztahů mezi organismy a jejich prostředím“ (2, s. 15).

Pojímání ekologické výchovy a její charakteristiky jsou různé. Pokud je kladen důraz na slovo „výchova“, pak lze ekologickou výchovu považovat jako nástroj ke změně hodnot a chování jedince nebo skupiny, který vede k ohleduplnému a odpovědnému vztahu k přírodě. Pokud se však pozornost zaměří na slovo „ekologický“, může být ekologická výchova chápána jako vyučovací proces, při kterém jsou předávány znalosti i dovednosti z oblasti biologických disciplín (1, s. 28).

1.3 Ekopedagog

Ekopedagog není termín uvedený v legislativě či slovníku. V praxi, především tedy v environmentální výchově, se však běžně používá. Ovšem ani zde není lehké termín ekopedagog přesně vymezit. Všeobecně lze tímto pojmem nazvat každého pedagoga, který se věnuje ekologické či environmentální výchově (1, s. 32).

Aby se stal pedagog ekopedagogem, není po něm vyžadováno žádné vzdělání v příslušných oborech. Předpokládá se však, že tento člověk je sám environmentálně zaměřen, což se odráží v jeho vlastním životě. Hodnoty, znalosti a postoje, které předává, jsou mu vlastní. Aktivně si rozšiřuje znalosti z pedagogické i environmentální oblasti. Taktéž profesionálně plánuje, organizuje a realizuje environmentální výchovu (1, s. 33).

V obecné rovině mohou být ekopedagogové vnímáni jako lektoři výukových programů či zařízení orientovaných na environmentální výchovu. Ovšem z variabilního pohledu může být ekopedagogem jakýkoliv pedagog, který se zaměřuje na environmentální výchovu a vnáší do vzdělávání její zásady a principy. Určujícím faktorem není tedy, kde pedagog pracuje, ale jak pracuje. Termín ekopedagog se stále vyvíjí, proto je na něj pohlíženo z více perspektiv. Pro sjednocení pohledu je potřeba tento pojem vymezit a zavést ho do literatury (1, s. 33).

1.4 Environmentalistika

Termín environmentalistika, tedy nauka o životním prostředí, vznikl na základě sjednocení poznatků z oborů, které se zabývají působením člověka na ekosystém. Vychází z ekologie, a tudíž se s ní i v mnoha oblastech mísí. I když je environmentalistika mladým vědním oborem, rychle se rozvíjí (5, s. 12).

Obsahem environmentalistiky je prevence před negativním jednáním vůči přírodě a reparace vzniklých škod způsobených lidským jednáním. Environmentalistika taktéž zjišťuje, jaký dopad má člověk na ekosystémy. Pojímá i přírodní zdroje, energetické zdroje a hospodaření s nimi, taktéž se zaměřuje na zdraví lidí a péči o něj. Spolupracuje a dotýká se i jiných vědních oborů (2, s. 15).

1.5 Rozdíl mezi ekologickým a environmentálním

Pojem „ekologický“ se od původního významu poněkud vzdálil a v současnosti jej lze používat i ve smyslu životního prostředí. Tedy ve významu, kdy je něco žádoucí z pohledu ekologie. Přispělo k tomu Centrum pro otázky životního prostředí Univerzity Karlovy, které pořádalo v letech 1993 a 1996 terminologické semináře. Výsledkem těchto seminářů byla doporučení, ze kterých vyplynulo, že je možné používat pojmy ekologie, ekologický i ekolog v širších souvislostech, které přesahují ekologii jako vědní disciplínu (7, s. 12).

Nový pojem environmentální výchova vystřídal ekologickou výchovu koncem 90. let, kdy o tomto počínu rozhodlo Ministerstvo životního prostředí. V roce 2000 přijala vláda Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (EVVO), kde byl pojem environmentální výchova již plně aplikován. Ovšem nový název vyvolal u odborné i neodborné veřejnosti velký rozruch. Nejasnost, zmatečnost, těžká výslovnost či zbytečná změna byly námitky a připomínky, které veřejnost novému názvu přisuzovala (1, s. 29).

I když jsou si v mnoha oblastech ekologická a environmentální výchova podobné, je dobré tyto dva pojmy od sebe odlišovat. Ivan Rynda vidí v ekologické výchově „*učení o přírodě a krajině, živém i neživém, o všech rostlinných i živočišných druzích, ekosystémech a procesech, které vychází z ekologie jako vědního oboru.*“ Naopak environmentální výchova je dle jeho slov „*učení o životním prostředí člověka*“ (1, s. 29).

Pro zjednodušení a účelnost se však může ekologická a environmentální výchova považovat za stejnocenné (1, s. 29).

1.6 Environmentální výchova

Environmentální výchova se zabývá vztahy v přírodě a také působením lidského faktoru na přírodu. Vnímá přírodu jako nenahraditelnou a snaží se poukázat na důležitost odpovědného vztahu vůči ní. Taktéž poukazuje na negativní jednání lidstva, které má za následek ničení a ohrožení dalšího života na planetě. Nabádá k patřičným hodnotám, kladnému vztahu k přírodě a poukazuje na možné způsoby, které vedou k příznivým a potřebným změnám v životním prostředí (2, s. 15-16).

Za cíl si environmentální výchova klade vychovat jedince, který má kladný vztah k přírodnímu prostředí, chce jej chránit a objevovat. Tento cíl je naplnitelný, pokud je jedinci již v dětství umožněn dostatečný kontakt s přírodou (2, s. 16).

Velký důraz je kladen na přírodní prostředí, ve kterém environmentální výchova probíhá. Prostředí může velkou měrou ovlivnit celistvý rozvoj dítěte a následně i jeho vnímání přírody, tedy environmentální senzitivitu (4, s.8).

„... hlavním cílem environmentální výchovy je odpovědné chování, jehož důsledkem je prostředí vhodné pro kvalitní život“ (1, s. 55). V současné době se počet lidské populace stabilně zvyšuje každý rok přibližně o 80 miliónu lidí. Předpokládá se, že tento nárůst lidské populace se bude i nadále stabilně zvyšovat. Díky tomuto tlaku lidí na životní prostředí je nutno zavést další opatření a vytvořit nová, vhodnější pravidla chování (4, s. 4).

Environmentální výchova je reakcí na rostoucí počet obyvatel na naší planetě. Dalším vyplývajícím cílem je tedy potřeba vychovat jedince, kteří dokáží žít jinak, a to především za změněných podmínek. I proto je environmentální výchova považována za významné téma současnosti (4, s. 5).

Spousta autorů hledá viníky, kteří způsobili a způsobují ekologické pohromy, ale bohužel málo autorů se věnuje tomu, jak tuto zkázu napravit. Nápravou by mohla být změna lidské civilizace, a to především v oblasti uspokojování potřeb. Pokud v současné době vítězí hromadění majetku a nadměrná spotřeba zbytečných věcí, není pro lidstvo omluvou ani to, že je tvořivé a poněkud výjimečné. Environmentální výchova může podněcovat ke změně a usilovat o nové životní hodnoty lidí (3, s. 17).

Environmentální výchova není povinnost, je to dobrovolná činnost, kterou může vykonávat každý člověk, který došel k uvědomění, proč by měl dělat něco jinak (4, s. 5).

2 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

EVVO je zkratkou pro environmentální výchovu, vzdělávání a osvětu (1, s. 28). Roku 2000 byl přijat Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, ve kterém se tato zkratka aktivně používá. Dále byl v roce 2008 vydán metodický pokyn EVVO ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Pokyn uvádí určitá doporučení, kterými je vhodné se řídit při uskutečňování EVVO. Jde především o aktivizaci a podporu učení za použití vhodných metod a forem vzdělávání. Významným činitelem je poskytovat dětem dostatek přírodního prostředí, které je vhodné pro psychický a fyzický vývoj. Metodický pokyn podněcuje k využívání nejrůznějších environmentálních programů, pobytů, projektů či školních zahrad a přírodního prostředí v okolí. Důležitým aspektem je vytvořit klidné, tvůrčí prostředí pro environmentální výchovu (2, s. 16–17).

Environmentální výchova je chápána jako výchova o životním prostředí. EVVO je určeno pro všechny věkové kategorie a snaží se směřovat jedince k jednání, které vede k trvale udržitelnému způsobu života, k úctě a ochraně životního prostředí (4, s. 9).

Od prvního Státního programu EVVO však došlo k významným změnám jak ve společnosti, v životním prostředí, tak i v environmentální výchově. Je tedy nutné program průběžně aktualizovat tak, aby odrážel problémy současné doby. Nyní je v platnosti Národní program EVVO na léta 2016–2025. Ten vytyčuje vize, cíle, úkoly a opatření, kterými se řídí nejen stát, kraje, města, obce, ale i veřejné či soukromé organizace a instituce (13, s. 3).

„Samotným cílem EVVO a EP v České republice je rozvoj kompetencí potřebných pro environmentálně odpovědné jednání, tj. jednání, které je v dané situaci a daných možnostech co nejpříznivější pro současný i budoucí stav životního prostředí. Environmentálně odpovědné jednání je chápáno jako odpovědné osobní, občanské a profesní jednání, týkající se zacházení s přírodou a přírodními zdroji, spotřebitelského chování a aktivního ovlivňování svého okolí s využitím demokratických procesů a právních prostředků. EVVO k takovému jednání připravuje a motivuje, samotné jednání je věcí svobodného rozhodnutí jednotlivce“ (13, s. 4).

Snahou EVVO je k takovému chování pobízet a poukazovat na něj pomocí nadcházejících oblastí. První z oblastí je „Vztah k přírodě“, kde EVVO poukazuje na potřebu soužití s přírodou, rozvinutí senzitivity a vlastních názorů či postojů vůči ní.

Další z oblastí je „Vztah k místu“, tedy poznávání okolní krajiny, regionální sounáležitosti a pocitu zodpovědnosti za místo, kde žijí. Třetí oblastí jsou „Ekologické děje a zákonitosti“, kde jde především o pozorování životního prostředí, zkoumání a porozumění jeho ekologickým dějům. Následující oblastí jsou „Environmentální problémy a konflikty“, kde se EVVO zaměřuje na schopnost rozeznat environmentální problémy, pracovat na nich a hledat pro ně vhodná řešení. Poslední oblastí je „Připravenost jednání ve prospěch životního prostředí“, kde jsou důležité základní znalosti o ochraně přírody, pochopení vlastního i spotřebitelského vlivu na okolní prostředí (13, s. 4-5).

2.1 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta a její právní zakotvení

V této kapitole je vymezen základní souhrn zákonů, které ukotvují EVVO v právní normě České republiky. Zákony jsou uvedeny v aktuálním znění a se současnou platností, tedy k datu 1. 3. 2021.

Pro Ministerstvo životního prostředí České republiky je tvorba a aktualizace Státního programu EVVO povinností. Vyplývá to ze zákona č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí, přesněji z § 13 Environmentální vzdělávání, výchova a osvěta (13, s. 3).

Úmluva o právech dítěte, tedy sdělení 104/1991 Sb. v aktuálním znění (2010) (12).

Zákon číslo 114/1992 Sb. o ochraně přírody a krajiny v aktuálním znění (2021) (12).

Zákon číslo 388/1991 Sb. o Státním fondu životního prostředí České republiky v aktuálním znění (2019) (12).

Školský zákon číslo 561/ 2004 Sb., přesněji § 2 v aktuálním znění (2021) (12).

Zákon číslo 563/2004 Sb. o pedagogických pracovnících, přesněji § 24 o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků v aktuálním znění (2016) (12).

Zákon o životním prostředí číslo 17/1992 Sb. v aktuálním znění (2017) (1, s. 37, 12).

2.2 Rizika Environmentální výchovy, vzdělávání a osvěty v předškolním vzdělávání

Důležitým upozorněním je riziko nebezpečného prostředí. V prostředí mateřské školy, tedy i na školní zahradě, se nesmí vyskytovat žádné jedovaté rostliny a houby. Děti nesmějí bez souhlasu paní učitelky nic ochutnávat a jsou s tímto faktem plně srozuměny. Paní učitelka by se měla v rostlinách v prostředí mateřské školy plně orientovat a být tak schopna poskytnout první pomoc (4, s. 49).

Dalším z rizik je nevhodné prostředí a nedostatek pobytu venku. Environmentální výchova by měla přirozeně probíhat především ve venkovním prostředí za pomoci vhodně a zajímavě zvolených aktivit po dostatečně dlouhou dobu. Mateřská škola by měla být vybavena v souladu s udržitelným rozvojem. Měly by zde převažovat dřevěné hračky a dřevěné vybavení. V souladu by měl být i chod mateřské školy, tedy používání prostředků šetrných k přírodě, třídění odpadů nebo začlenění lokálních a sezonních potravin do jídelníčku dětí (4, s. 50-51).

Paní učitelky by měly dbát na kvalitu, správnost a vědeckost předávaných informací či ukázek. Taktéž by měly chápat podstatu environmentální výchovy a proč je do vzdělávání začleněna. Poukazovat na závažné problémy současné společnosti jako například plýtvání vodou nebo její znečištění (4, s. 50-52).

Dalším z rizik může být velké množství činností. Při přehlcení dětí velkým počtem náročných aktivit, může dojít k nezájmu, únavě a pasivitě dětí. Rizikem je však i vysoký počet dětí na jednu paní učitelku. V současnosti se počet dětí pohybuje mezi 26 až 28 na třídu, což znemožňuje volnost pohybu (4, s. 51-52).

3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání

3.1 Předškolní vzdělávání

Předškolní vzdělávání je realizováno zejména v mateřských školách. V případě odložené školní docházky dítěte může být toto vzdělávání uskutečněno i v přípravných třídách základních škol. Předškolní vzdělávání je obvykle určeno pro děti od tří do šesti let. Od roku 2020 však mohou mateřskou školu navštěvovat děti již od dvou let věku (6, s. 6).

„Od září 2017 je předškolní vzdělávání povinné poslední rok před vstupem do primární školy, cílem je zkvalitnit připravenost dětí k zahájení povinné školní docházky. Docházka dětí do povinného ročníku mateřské školy má snížit počet odkladů, které se dlouhodobě pohybují okolo 15 %“ (8, s. 31).

Předškolní vzdělávání napomáhá dítěti osvojit si prvotní schopnosti, vědomosti a dovednosti, které slouží jako predispozice pro další vzdělávací a životní etapy. Čas, který dítě stráví v mateřské škole, mu napomáhá k získání vhodných dispozic pro život i k dalšímu vzdělávání. Je to první vzdělávací období, které usiluje o kladnou zkušenost, radost, smysluplné trávení času dětí a dostatečné množství vhodně zvolených podnětů. Dítěti je zajištěna odborná péče navazující na rodinnou výchovu, kterou předškolní vzdělávání plně podporuje a doplňuje (6, s. 6-7).

Dítě v předškolním věku se učí chápat základním hodnotám a normám dané společnosti, orientovat se v okolním světě a žít ve společenství jiných lidí. Dítě je předškolní výchovou podněcováno k dalšímu učení a poznávání. Jde především o celistvý rozvoj osobnosti dítěte, kdy je kladen důraz na jeho zdraví, spokojenost, pohodu, ale i tělesný rozvoj. Proto má předškolní vzdělávání pro dítě obrovský význam. Mnoho zkušeností a podnětů, které na dítě v tomto období působí, se odráží v chování jedince především v pozdějším věku (6, s. 7).

V předškolním vzdělávání se klade velký důraz na individuální přístup ke všem dětem. V mateřské škole se neusiluje o sjednocení osobnostních rozdílů a výkonů dětí. Rozdíly mezi dětmi jsou přirozené a předškolní vzdělávání se snaží každé dítě rozvíjet k úrovni, která je pro něj jednotlivě dosažitelná, a umožní mu tak předpoklad pro další vzdělávání (6, s. 7).

3.2 Předškolní věk

Předškolní věk může být nazýván jako „věk mateřské školy“. V užším pojetí se jedná o období přibližně od tří let věku dítěte do zahájení primárního vzdělávání, obvykle tedy do šesti let (8, s. 30-31). Od roku 2020 však mohou mateřskou školu navštěvovat děti, které při nástupu dovršily druhý rok věku (6, s. 6).

V širším pojetí může být předškolní věk označen za období od narození dítěte do nástupu k povinnému školnímu vzdělávání. Rodinná výchova je pro dítě stále důležitým faktorem, na který předškolní vzdělávání navazuje ve snaze o další rozvoj ve vývoji dítěte (11, s. 87). V předškolním věku se odehrává mnoho vývojových změn, které mají určité zákonitosti. Dítě ovlivňuje především biologický, sociální a psychologický aspekt. Je tedy velmi důležité respektovat dítě se všemi zvláštnostmi, které z tohoto období vyplývají (10, s. 21). Je to citlivý čas pro rozvoj sociálních kontaktů a prosociálního chování (9, s. 156).

Dítěti v předškolním věku by měly být nabízeny různorodé a pro něj zajímavé podněty. Jeho zájmy nejsou dlouhodobé, ale odrážejí se od nadání jedince a působení jeho okolí. Každé z dětí má určité možnosti a schopnosti. Jakou měrou budou dané schopnosti rozvinuty, může především ovlivnit rodina, vrstevníci, ale i jedinec sám (10, s. 10-11).

„Toto období je považováno za nejdůležitější etapu v životě člověka, ovlivňující jeho celý život. Bylo by tedy nesprávné chápat tuto část života jako pouhou „předehru“ k zahájení povinné školní docházky, jak tomu bylo dříve. Významnost období pro zdravý vývoj dítěte vyžaduje od vychovatelů odpovědný přístup, s uvědoměním si specifik této etapy, se schopností porozumět a respektovat jí“ (10, s. 21).

I když jsou vzpomínky na předškolní období často neucelené, tento kouzelný čas je naprosto klíčovým pro další životní etapy jedince (4, s. 10).

3.3 Environmentální výchova v předškolním vzdělávání

Dítě má vnitřní potřebu kontaktu s přírodou (4, s. 2). Environmentální výchova si v předškolním věku tedy klade za cíl oslovit dítě ve vztahu k přírodě, okolnímu prostředí a vybudovat tak stálý vztah k přírodě, který v pozdějším věku povede k touze ochraňovat přírodu (4, s. 12).

Příroda dětem pomáhá pochopit ji samotnou a úkazy, které se v ní vyskytují či odehrávají. Má souvislost se zdravým vývojem dítěte. Nabízí dítěti vhodné a přiměřené množství podnětů a působí jako výchovný činitel (4, s. 7).

V současné době dochází k postupnému snižování kontaktu s přírodou, což se odráží především na dětech, které prožívají svůj čas spíše s elektronickými zařízeními, než při pobytu ve venkovním prostředí. Tento nedostatek kontaktu s přírodou a změna životního stylu lidstva má za následek zdravotní problémy dětí, především v oblasti tělesné a duševní. V předškolním věku můžeme pozorovat nedostatečný vývoj jemné i hrubé motoriky, častější logopedické vady, větší únavnost či agresivitu dětí. V minulosti byl pohyb ve venkovním prostředí naprostou přirozeností, tudíž potřeba bytí v přírodě nebyla lidstvu evolučně dána. Proto si děti a ani dospělí tuto potřebu plně neuvědomují. Je tedy na vychovatelích, aby pomohli dítěti patřičně vymezit čas strávený ve vnitřním a vnějším prostředí (4, s. 7-8).

„Děti v předškolním věku mají velkou schopnost empatie. Všechny jejich smysly jsou otevřeny tomu, co do nich bude zasazeno.“ Trvalé hodnoty ještě nejsou u dětí v tomto věku plně vytvořeny. Objevují svět všemi smysly, jsou velice vnímavé a svým nadšením pro dobrou věc mohou ovlivnit i dospělého jedince. Negativní návyky v předškolním věku lze poměrně lehce ovlivnit. Proto je možné u dětí vybudovat patřičný přístup k přírodě, která je významnou součástí jejich života. Environmentální výchovou v předškolním věku se rozumí hodnoty, dobré základy a postoje, které jsou dítěti předávány a na nichž je stavěno v dalších vývojových etapách (2, s. 18-19).

Být součástí přírody je pro předškolní děti důležitý a ovlivňující faktor. Děti chtějí přírodu nejen pozorovat, ale hlavně jí prožívat. Příroda na děti působí jako živý objekt, kterému často přisuzují lidské vlastnosti (2, s. 19).

4 Environmentální výchova v rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání

4.1 Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, (dále jen RVP PV), je veřejný kurikulární dokument státní úrovně, který slouží pro vytyčení vzdělávacího rámce v předškolním vzdělávání (6, s. 4).

RVP PV je tedy určen pro vzdělávání dětí předškolního věku a vymezuje pro toto vzdělávání závazné požadavky a pravidla. „*Tato pravidla se vztahují na pedagogické činnosti probíhající ve vzdělávacích institucích zařazených do sítě škol a školských zařízení. Jsou závazná pro předškolní vzdělávání v mateřských školách, v mateřských školách zřízených podle § 16 odst. 9 školského zákona, v lesních mateřských školách a v přípravných třídách základních škol.*“ Dokument stanovuje rámec, ze kterého je třeba vycházet, jelikož na něj dále navazuje základní vzdělávání. Ovšem je uzpůsoben tak, aby každá mateřská škola na základě vytyčeného rámce mohla vytvořit svůj školní vzdělávací program dle svých možností a zájmů (6, s. 5).

Vzdělávacím obsahem RVP PV se rozumí pět vzdělávacích oblastí, které jsou vzájemně provázané. Konkrétně je to biologická oblast (Dítě a jeho tělo), psychologická oblast (Dítě a jeho psychika), interpersonální oblast (Dítě a ten druhý), sociálně-kulturní oblast (Dítě a společnost) a environmentální oblast (Dítě a svět) (6, s. 14).

Environmentální výchova může být využita ve všech vzdělávacích oblastech, ovšem nejvíce se vyskytuje a prolíná do environmentální oblasti, tedy Dítě a svět.

4.1.1 Dítě a jeho tělo

Smyslem vzdělávacího působení učitele je podněcovat dítě ke zlepšení fyzické pohody a zdatnosti, podporovat jeho růst a neurosvalový vývoj, vést dítě k samoobsluze, rozvoji jemné i hrubé motoriky a taktéž vést dítě ke zdravému životnímu stylu (6, s. 15).

Veškeré tyto záměry mohou být uskutečněny a naplněny ve vhodně zvoleném venkovním prostředí, kde se dítě potýká s různými podmínkami terénu a počasí. V přírodě dítě může rozvíjet a využívat všechny smysly, překonávat přírodní překážky, pohybovat se a uvědomovat si tak vlastní tělo. Taktéž si na základě pozorování, prožitku, či manipulace s přírodninami může uvědomit, co je bezpečné či nebezpečné, zdravé nebo naopak nezdravé (2, s. 22-23).

4.1.2 Dítě a jeho psychika

Snahou učitele je podporovat dítě v rozvoji vzdělávacích dovedností a následně k touze k dalšímu učení. Taktéž v této psychologické oblasti učitel usiluje o rozvoj intelektu, řeči, poznávacích procesů a především o duševní i psychickou zdatnost a pohodu dítěte. Učitel vede dítě k nahlížení na sebe sama, rozvoji jeho kreativity, citů a vůle (6, s. 17).

I v této oblasti lze k naplnění cílů využít taktéž přírodní prostředí. Děti mohou pozorovat a následně popisovat, pojmenovávat různé situace, zvířata, rostliny, počasí či věci, vyjadřovat své domněnky nebo klást otázky. Budou přirozeně komunikovat s ostatními dětmi a vybírat si pro ně zajímavá témata k pozorování či komunikaci. Pedagogové mohou využít i práci s encyklopediemi, dětskou literaturou nebo atlasy. Environmentální citění může učitel u dítěte podpořit pomocí vyprávěného příběhu kamene, zvířete nebo rostliny. V přírodě lze pozorovat, porovnávat různé vlastnosti věcí a hledat jejich společné rysy (2, s. 24).

4.1.3 Dítě a ten druhý

V interpersonální oblasti se učitel snaží podporovat u dítěte navazování vztahů k dalším dětem a dospělým. Podporovat jejich vzájemnou komunikaci, její bohatost a pohodu v navázaných vztazích (6, s. 23).

Příroda je vhodným prostředím pro posilování vztahů mezi jedinci i jejich okolím. Děti zde mohou hrát spoustu her a taktéž posilovat prosociální vztahy, díky setkávání různorodých lidí, pozorování okolních situací, které jim budou paní učitelkou vysvětleny. Zda šlo o správné či nesprávné chování, popřípadě, jak se v daných situacích zachovat správně, jak být ohleduplný k ostatním. Děti budou modelové situace samy vytvářet (plašení zvířátek, házení s kameny, zvedání klacíků, ničení rostlin). Děti mohou dramatizovat různé situace, které ve venkovním prostředí zažily, mohou polidšťovat zvířata, pomocí kterých budou mít možnost řešit různé konflikty a vztahy (2, s. 24).

4.1.4 Dítě a společnost

V oblasti sociálně-kulturní se učitel snaží uvést dítě do chodu společnosti, učí jej dodržovat nastavená pravidla a osvojovat si správné hodnoty. Poukazuje na rozmanitost umění a kultury, ve které dítě žije a která ho obklopuje. Hlavním cílem je pomoci dítěti pochopit chod společnosti a umožnit dítěti získat potřebný soubor vědomostí, návyků a postojů, které ho uvedou do společnosti, ve které se bude podílet na tvorbě společenské pohody (6, s. 25).

V této oblasti může pedagog spolupracovat s různými spolky či jedinci, kteří se podílejí na ochraně či chodu přírody. Dětem tak bude zprostředkována zkušenost, díky které si budou moci vytvořit další postoje ke světu. Rozhovory budou autentické, názorné, pro děti zajímavé a předávány přijatelnou formou. Díky rozmanitosti přírody po celém světě se může pedagog dostat i k jiným kulturám, například přes národní znaky nebo literaturu, která se vztahuje k přírodní tematice. Pedagog může dětem nabídnout encyklopedie a atlasy, kde si děti mohou prohlížet různé země a jejich přírodu. V kultuře a umění mohou děti hledat znaky, které poukazují na inspiraci z přírody (2, s. 24-25).

4.1.5 Dítě a svět

V environmentální oblasti se učitel snaží u dítěte rozvinout zodpovědný přístup k životnímu prostředí. Poukázat, že člověk velkou měrou ovlivňuje přírodu a negativně tak přispívá k environmentálním problémům. Učitel se snaží dětem zprostředkovat základní poznatky o okolním světě (6, s. 27).

Dítě a svět je oblastí, která je environmentální výchově nejvíce nakloněna. Učitel by měl u dítěte dbát na kladný vztah k okolnímu prostředí, jeho poznávání a objevování. Děti mohou využívat přírodních materiálů pro různé tvoření a konstruování. Díky pozorování (i nevhodného chování) si mohou povídat o znečišťování přírody, třídění odpadu, ubývání a vyhynutí některých zvířat či rostlin. Co s tím dospělí, ale i děti mohou dělat, aby se příroda neničila. Děti pozorují změny v přírodě, pravidelné střídání ročních období. Učitel u dětí podporuje kladný vztah k přírodě a důležitost její ochrany (2, s. 25-26).

5 VYBRANÉ CELOSVĚTOVÉ PROBLÉMY ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

5.1 Ohrožení lesů

„Lesní ekosystémy plní řadu nezastupitelných environmentálních funkcí a pro člověka mají nezanedbatelný hospodářský význam.“ Lesy mají schopnost zadržovat vodu, obnovovat půdu, produkovat kyslík a absorbovat oxid uhličitý, taktéž jsou zde opětovně využívány živiny. V lese je udržována rozmanitost mnoha druhů rostlin a zvířat. Důležitost lesů spočívá v tom, že dokáží do jisté míry zmírnit klimatické změny a jejich důsledky. Velká část lesů je však již člověkem ovlivněna nebo dokonce uměle vytvořena. Tyto lesy mají poloviční schopnost absorpce oxidu uhličitého než lesy původní, tedy lesy bez působení lidského elementu (5, s. 83).

Lesy pokrývají plochu o rozloze 4,06 miliard ha, což je 31% rozlohy pevniny. Více než polovina lesů, přesněji 54 %, se vyskytuje pouze v pěti státech (USA, Číně, Rusku, Brazílii a Kanadě) (15, s.13).

Lesy lze řadit mezi nejvíce produktivní ekosystémy, avšak přes polovinu lesů a pralesů je využíváno pro těžbu dřeva, čímž dochází k plošnému odlesňování. Těžba dřeva probíhá zejména pro získání kvalitní zemědělské půdy, palivového materiálu nebo na stavebnické a hospodářské účely (1, s. 134).

Nejvíce ohroženy jsou tropické deštné lesy, které přitom absorbují velké množství oxidu uhličitého a zásobují třetinu planety kyslíkem. Tyto „plíce planety“ jsou domovem pro mnoho rozmanitých druhů rostlin a zvířat. Deštné lesy jsou důležité nejen jako zdroj kyslíku, ale pomocí rostlin, které vypouštějí výpary vody, se vlaha dostává i do okolních stepí. Díky nevhodnému lidskému jednání a ničení tohoto ekosystému hrozí v okolí deštných lesů rozšíření pouští (1, s. 134).

U nás jsou lesy ohroženy především nevhodným vysazováním výnosných, ale jednodruhových lesů. Takto oslabené lesy, především pak jehličnaté, jsou velmi zranitelné vůči škůdcům a klimatickým pohromám. Na poškozování lesů se podílí i nevhodný způsob těžby (1, s. 134).

V posledních letech se však kácení lesů, oproti minulosti, výrazně zpomalilo. V letech 1990 začalo docházet k celosvětovému snižování úbytku lesů. V letech 1990–2000 to bylo v průměru 78 milionů ha vykácené lesní plochy ročně, 2000–2010 pak 5,2 milionu ha ročně a v letech 2010–2020 vykácená plocha poklesla průměrně na 4,7 milionu ha za rok (15, s. 13).

5.2 Voda

Planeta Země je tvořena ze 70% vodní plochou. Voda je původcem života na Zemi a život bez ní není možný. „*Fyziologicky člověk potřebuje 3-5 litrů pitné vody na den, ale reálná spotřeba je samozřejmě mnohem vyšší. Průměrná spotřeba vody na jednoho obyvatele ve velkých evropských městech činí 300-400 litrů na den, tedy stonásobek fyziologické potřeby*“ (1, s. 131).

Voda je na planetě Zemi rozložena velice nerovnoměrně. Největší objem vody tvoří z 98% oceány. Sladká voda se vyskytuje ve zbylých 2 % v ledovcích, sněhu, atmosféře, povrchových a podpovrchových zásobách. Voda je důležitou součástí životního prostředí (5, s. 75-76).

70% pitné vody je využíváno v zemědělství. S narůstajícím počtem obyvatel se dá předpokládat, že bude docházet i k nárůstu spotřeby pitné vody v zemědělství (1, s. 131).

Veškerá voda je součástí velkého hydrologického cyklu, tedy koloběhu vody. Tento koloběh začíná vznikem výparů z oceánů či zemského povrchu, následně dojde k akumulaci páry v atmosféře, která způsobí srážky. V oceánech a mořích dochází díky fytoplanktonu k tvorbě kyslíku. Oceány mají také schopnosti hromadění a výměny tepla a ovlivňují tak i klimatické změny (5, s. 76-77).

Za současné problémy vodního prostředí lze považovat zejména znečišťování vod a nadměrný rybolov. Znečištění oceánů způsobují úniky ropy při haváriích, znečišťování vod a řek chemikáliemi a odpady, které následně ústí do moří a oceánů. Nadměrný rybolov způsobuje velký úbytek ryb a znemožňuje přirozenou reprodukci jednotlivých druhů, a tudíž vidinu udržitelného rybolovu. Pro potřeby lidí jsou loveny stále stejné oblíbené druhy ryb (např. tuňák, losos, makrela, treska). Díky nadměrnému lovu s následkem snížení reprodukce ryb dochází k úbytku i dalších mořských živočichů, kteří jsou vázáni na daný ekosystém. K úmrtí některých druhů může přispět i nevhodná technika lovu, kdy v síti uvíznou i živočichové, kteří nejsou primárně loveni. Celkově tak dochází ke snižování biodiverzity ve vodních ekosystémech (5, s. 77-78).

5.3 Snižování biodiverzity

Biodiverzita je chápána, jako pestrost přírody. Jedná se o výčet a počet druhů živých organismů, které obývají určité území. Na naší planetě se biodiverzita, po většinu času, konstantně zvyšovala. V historii však docházelo k určitým etapám, při kterých ubyla až polovina organismů. Bylo to 5 období, při kterých došlo k masovému vymírání díky vulkanickým erupcím s následnou změnou klimatu a střetu Země s asteroidy. V současné době však ovlivňuje biodiverzitu velkou měrou sám člověk. Dochází k tisíckrát rychlejšímu vymírání druhů, než by tomu bylo přirozeně bez zásahu lidského jednání (5, s. 86).

Nejmenší počet organismů obývá polární oblasti, naopak největší biodiverzitu můžeme pozorovat v tropických deštných lesích či oceánech a mořích. Lidská populace však svým rychlým nárůstem a jednáním zmenšuje rozlohu přirozeného výskytu některých druhů. Díky znečišťování prostředí, lovu, klimatickým změnám, zemědělským postupům a převozem organismů z jejich přirozeného prostředí do jiného hrozí mnoha druhům vyhynutí. Lidstvo tyto změny diverzity ve velké míře ještě nepociťuje. Ovšem rychlost v úbytku druhů lze řadit za nejvyšší v geologické historii planety. Vyhynutí, byť jednoho rostlinného druhu, může zapříčinit vymření dalších závislých organismů. Biodiverzita je sice obnovitelný zdroj, ovšem nikoli nevyčerpatelný (5, s. 88-89).

Zájem o zachování biodiverzity se postupem času zvyšuje. Pokud však chce lidstvo ochránit určitý druh, musí nejdříve chránit jeho přirozené prostředí, tedy jeho ekosystém (5, s. 91). Lidstvu mohou sloužit tři základní důvody, díky kterým se bude snažit ochraňovat biodiverzitu planety. Prvním je etnický důvod, který upozorňuje, že člověk nemá právo, aby zneužíval své postavení k ničení jiných forem života. Nemůže a nesmí ničit jiné druhy, jinak dojde k poškození evolučního procesu. Ekologický důvod poukazuje na nezbytnou potřebu zachování celých ekosystémů pro další možný život na Zemi. Ekonomickým důvodem může být fakt, že druhová různorodost je velkým přírodním zdrojem. Z dosud objevených druhů rostlin (25 000) jich 3 000 druhů slouží k obživě člověka (1, s. 130).

„Na území České republiky se vyskytuje přibližně 60 000 druhů rostlin a živočichů“ (5, s. 86).

PRAKTICKÁ ČÁST

Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce v praktické části bylo vytvořit metodický materiál, který obsahuje aktivity, které navazují na současné ekologické problémy uvedené v teoretické části práce. Díky těmto aktivitám, které se orientují na ekosystém les, se snažíme nenásilnou formou děti i pedagogy podnítit k zájmu o přírodu a k rozvoji environmentální senzitivity. Aktivity jsou vhodné i pro mateřské školy, které se nachází mimo dosah lesa i rozlehlejšího přírodního prostředí.

Realizace

Aktivity byly uskutečněny ve dvou mateřských školách. V mateřské škole Purkyňova a mateřské škole Hněvotín. Funkčnost aktivit byla odzkoušena v různých odděleních, a tedy i rozličných věkových skupinách dětí předškolního věku. Aktivity byly odzkoušeny postupně za příležitostí pracovního poměru a pedagogických praxí po dobu jednoho roku. Za covidové situace nebylo však možné odzkoušet všechny aktivity. Velké množství ověřených aktivit bylo realizováno při menším počtu dětí z důvodu vládních opatření. Z celkového počtu 28 aktivit bylo realizováno 10.

Základní informace pro práci s uvedenými aktivitami

Aktivity jsou řazeny do čtyř hlavních témat, kdy u každého tématu je vymezen cíl a metodický postup práce s daným souborem aktivit. U všech aktivit je uveden cíl aktivity, doporučený věk dětí, organizační forma, didaktické metody, prostředí, pomůcky, metodický postup, popřípadě další možné alternativy a návrhy. U prakticky ověřených aktivit je uvedeno i jejich hodnocení. Aktivity jsou vhodné pro děti ve věku 3-6 let. U každé aktivity je nutno brát ohled na individuální potřeby a zvláštnosti dětí. Časová dotace se u jednotlivých aktivit liší. Některé jsou zaměřeny na pozorování, a tudíž mají dlouhodobý charakter, například rok. U některých aktivit je pouze doporučení časového rámce. Ostatní aktivity nemají časový rámec a mohou tak být realizovány dle zájmu dětí a uvážení pedagoga. Aktivity jsou flexibilní a mohou být různě modifikovány dle potřeb pedagoga. Při vytváření aktivit byla čerpána inspirace především z pedagogické praxe a pramenů, které jsou uvedeny v seznamu zdrojů. Pohádka, básně i hádanky, které jsou v práci uvedeny, jsou vlastní tvorbou.

6 Když je do lesa daleko

Cíl: Primárním cílem tohoto souboru aktivit je přiblížit dětem ekosystém les. Seznámit děti s některými druhy stromů, které se nacházejí v okolním prostředí mateřské školy. Pozorovat tyto stromy a zachytit změny, které vykazují během střídání ročních období. Dále seznámit děti s lesním prostředím a jeho rozmanitostí a vytvořit povědomí o potřebě les chránit.

Metodický postup: Aktivity jsou zvoleny tak, aby dětem přiblížily les, i když v něm nemohou být. V tomto souboru se objevují aktivity do vnitřního i venkovního prostředí, které na sebe nenavazují. Mají však sloužit jako motivace pro další aktivity. V tomto souboru aktivit jde především o probuzení zájmu dětí o přírodu a prvotní poznatky, které si děti prožijí a na kterých můžeme dále stavět. Pedagog si aktivity volí dle svého uvážení a možností. Aktivity jsou flexibilní, tudíž si pedagog může vybrat pouze některé z nápadů, nebo aktivity pozměnit dle zájmů a potřeb dětí. Je však nutné, aby byl kladen důraz na individuální zvláštnosti a potřeby dětí.

6.1 Album stromů

Cíl: Seznámit děti s některými druhy stromů v blízkém okolí a pozorovat jejich změny, které souvisejí s podmínkami vnějšího prostředí.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (pozorování předmětů a jevů, demonstrace statických obrazů), praktické (grafické a výtvarné činnosti, laboratorní činnosti), aktivizující (heuristické), hodnotící

Prostředí: přírodní prostředí

Pomůcky: obrázky stromů s dírkou, tempera, štětec, sáček, voskovka, provázek, nůžky, pastelky, různé obrázky a pomůcky, které znázorní vývoj stromu během roku (například plody, zvířátka, razítka apod.), dětská encyklopedie se stromy

Metodický postup:

Paní učitelka vybere pět stromů, které se vyskytují v okolí mateřské školy. Tyto stromy namaluje nebo vytiskne na tvrdý papír formátu A3. Do libovolného horního okraje udělá děrovačkou díru. Vybrané stromy by měly být situované v takovém prostředí, ve kterém můžeme s dětmi bezpečně pracovat. Taktéž je vhodné vybrat stromy z okolí, které jsou od sebe něčím odlišné (listnaté, jehličnaté, velké, mladé, křivé, srostlé, vykotlané, mají viditelné kořeny apod.).

Paní učitelka ukáže dětem obrázky stromů a společně si je pojmenují. Starší děti mohou stromy vyhledávat v dětské encyklopedii, kdy jim následně paní učitelka přečte název stromu a informace o něm.

Po celý týden, popřípadě jiný časový úsek, budou dopolední vycházky motivovány jako dobrodružné výpravy za stromy. Každý den se děti vypraví za jedním stromem. Posloupnost hledaných stromů si mohou děti určit samy. Děti mají za úkol si na procházce všimnout stromů. Pokud si myslí, že některý ze stromů je totožný s tím, který jim paní učitelka ukazovala ve třídě a na začátku vycházky, zastaví se u něj. Paní učitelka dětem ukáže obrázek stromu a děti určí, zda našly hledaný strom.

Společně si strom pojmenují, prohlédnou, pohladí, poslechnou (švezení listů, přiloží ucho ke kmeni). Paní učitelka klade dětem různé otázky (například: Má strom jehličí, nebo listy? Má hladkou kůru? Je strom velký? Roste na stromě něco? Bydlí v něm nějaké zvířátko? Kdo by v něm mohl bydlet?).

Paní učitelka následně vyzve jedno z dětí, aby pomocí tempery otisklo k nakreslenému stromu list (pokud možno spadený) nebo jehličky. Dále děti zaznamenají pomocí frotáže kůru stromu. Děti strom změří pomocí provázku, který následně paní učitelka přiváže k obrázku stromu. Děti mohou dát stromu i jméno, které paní učitelka k nakreslenému stromu zapíše (například smrk Pichláček).

Děti se budou ke stromům průběžně vracet. Budou na stromech pozorovat změny, které se dějí během roku. Zda má strom nějaké plody, zda opadá, neopadá, jak se zbarvuje listí, jestli strom vyrostl, jestli v něm někdo bydlí nebo jestli láká včely. Všechny tyto skutečnosti budou děti zaznamenávat na obrázek stromu pomocí různých symbolů, značek, piktogramů, barev, lepením a kreslením obrázků.

Další návrhy k této aktivitě:

- Pokud bude tato aktivita využita u starších dětí, můžeme jim ztížit podmínky při hledání stromu tak, že jim dáme na porovnávání všech pět hledaných stromů. Název stromu mohou děti natisknout razítky, dle předtištěného vzoru.
- Za stromy mohou po celý rok vést i cílené vycházky. Děti mohou stromu vyprávět zážitky ze školky, hrát si kolem něj, stavět mu obrázky z přírodních materiálů nebo u něj poslouchat různé pohádky a příběhy.
- Stromy můžeme zapojit i do různých tradic. Například nazdobíme strom velikonočními kraslicemi, zalaminovanými obrázky nebo v zimních a jarních měsících krmením pro ptáčky.

6.2 Lesní koutek

Cíl: Přiblížit dětem prostředí lesa.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná, skupinová, individualizovaná

Metody: slovní (monologické, dialogické, práce s knihou), názorně demonstrační (pozorování předmětů a jevů, demonstrace statických obrazů), praktické (grafické a výtvarné činnosti), aktivizující (didaktické hry), hodnotící

Prostředí: třída

Pomůcky: dle volby obsahu koutku

Metodický postup:

S dětmi si můžeme v mateřské škole vytvořit vlastní kousek lesa. Jedná se o koutek, do kterého umístíme různé věci, materiály a přírodniny k pozorování. Do tohoto koutku můžeme sbírat materiál na vycházce, nebo jím motivovat děti a rodiče k návštěvě lesa a zadat jim tak dobrovolný víkendový „úkol“ sběru přírodnin. Cílem koutku je přiblížit dětem život v lese, co se v něm nachází, co v něm roste a kdo v něm žije.

Do koutku můžeme umístit:

- Vhodnou literaturu, obrázky lesních zvířat, rostlin.
- Přírodniny (kaštany, bukvice, žaludy, šišky, kamínky, listy, kůru, ...).
- Dřevěná kolečka různých velikostí.
- Klacíky pro skládání obrázků dle vzoru.
- Postavičky lesních zvířátek a broučků.
- Kartičky s obrázky lesních zvířátek, jejich stop, potravy a doupat.

- Zalamované listy, květy.
- Nakreslené rostliny a zvířata na kamíncích.
- Mech, malé kapradí v květináčku.
- Fotografie dětí z lesa (poskytnou rodiče).
- Fotografie „našich“ stromů.
- Vystavené stromy z našeho „Alba stromů“.
- Lupy.
- Papíry, pastelky, voskovky (obkreslování, kreslení, frotáže).
- Kresby dětí na téma les.
- Čichové krabičky (vůně jehličí, máty, jahod, kůry atd.).

Do koutku můžeme umístit mnoho dalších didaktických pomůcek a materiálů. Je však nutno dbát na bezpečnost. Není vhodné do koutku umisťovat neznámé, nejedlé bobule a plody, klacky se špičatými konci, nebo i některé jehličí. Je nutno si s dětmi stanovit pravidla, která budou platná při práci v lesním koutku (například neodnášet materiály z koutku, být opatrný při manipulaci s klaciky, nedávat nic do úst, udržovat v lesním koutku pořádek).

Inspirace pro tuto aktivitu pochází ze stránky Pinterest (16). Tato stránka sloužila pouze jako prvotní nápad. Veškeré další zpracování a návrhy jsou mou tvorbou.

Hodnocení:

Tuto aktivitu jsem uskutečnila v MŠ Hněvotín ve třídě broučků u dětí ve věku 3–4 roky. Děti koutek velice zaujal, jelikož se s tímto způsobem práce nesetkaly a bylo to pro ně něco nového. Nejvíce děti bavilo pozorování umělého pavouka pod lupou a taktéž pozorování semen, která vypadávala ze smrkové šišky. K této aktivitě jsem zařadila i motivovanou vycházku za kvetoucími stromy v našem okolí, kdy jsme si s dětmi přinesli několik větvíček do vázy.

Obrázek 1: Lesní koutek (zdroj: vlastní)

6.3 Lesní divadélko

Cíl: Poukázat na situace, které přírodě prospívají a které ji ničí.

Věková skupina: 3-6 let

Organizační forma: skupinová, individualizovaná

Metody: slovní (monologické, dialogické), metody názorně demonstrační (předvádění, demonstrace statických obrazů), aktivizující (inscenační), hodnotící

Prostředí: třída

Pomůcky: lesní divadélko, loutky, obrázky správného a nesprávného chování

Metodický postup:

Tuto aktivitu je vhodné zapojit do ranních her, kdy děti mohou samovolně manipulovat s divadlem a loutkami. Děti tak samy vytváří různé příběhy z lesního prostředí. Děti mohou pomocí lesního divadla znázorňovat různé příběhy a situace, které se odehrávají v lesním prostředí. Do lesního divadélka můžeme umístit jakékoliv lidské, rostlinné i zvířecí postavy. Děti mohou vymýšlet příběhy dle své fantazie nebo mohou využít připravených karet, díky kterým znázorní scénku, která je na kartě vyobrazená. Karty představují obrázky správného a nesprávného chování v lese.

Hodnocení:

Tuto aktivitu se mi podařilo uskutečnit ve třídě Broučků u dětí 3-5 let v MŠ Hněvotín během omezeného provozu. Aktivita dětí velice bavila, a tak nám sloužila po celý týden v ranních hrách. Z počátku jsem děti nechala vymýšlet příběhy samovolně, kdy vznikaly opravdu zajímavé scénáře. Nejdříve se nám všechna zvířátka otrávil díky muchomůrce a pak zase zázračně ožila, když snědla borůvky. Na začátku si děti do příběhů často zasahovaly a vstupovaly do nich. Často také děti nosily do divadélka plastová zvířata, která do lesa nepatří (lev, tygr, klokan), a chtěly s nimi taktéž hrát divadlo. Dodatečně musela být zavedena pravidla pro herce a diváky, doba pro střídání a také jak s divadélkem pracovat. Ve středu jsem dětem do mateřské školy přinesla i karty, jak se chovat a nechovat v lese. S dětmi jsme si v komunitním kruhu karty ukázali a vysvětlili dané chování. Druhý den děti karty využívaly ke hře a samy určovaly správné a nesprávné chování v lese. V pátek se ovšem vrátily zpět k vymýšlení vlastních příběhů, které je bavily nejvíce. Aktivitu lesní divadélko hodnotím velice kladně, jelikož se do role diváků zapojily i mladší děti, které si jindy hrají odděleně. Tato aktivita byla přínosná pro rozvoj fantazie a také komunikace mezi dětmi, jelikož samovolně příběhy komentovaly, hodnotily a doplňovaly.

Obrázek 2: Lesní divadélko (zdroj: vlastní)

6.4 Naboso lesem

Cíl: Seznámit děti s přírodninami, které se nacházejí v lese.

Věková skupina: 4–6 let

Organizace: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návčik pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: přírodní prostředí

Pomůcky: přírodniny na chodník (kulaté kamínky, hladké větvičky, mech, kůra, listí, smrkové šišky, hlína), ručník, nádoba s vodou, šátek

Metodický postup:

Na travnatou plochu vyskládáme cestičku z kulatých kamínků, mechu, kůry, listí, smrkových šišek, větviček bez ostrých výstupků a nakonec nasypeme trochu hlíny. Pokud nám to počasí dovolí, tak na konec stezky umístíme nádobu s vodou a ručník, kde si děti mohou nohy očistit. Děti jednotlivě prochází chodníčkem. Pokud děti mají zájem, mohou si cestičku projít i po slepu. Dítěti zavážeme oči šátkem a pomocí dotyku ho vedeme cestičkou. Povídáme si s dětmi o jejich pocitech, které měly, když stály na šišce, kamení, mechu. Tuto aktivitu je vhodné zařadit v teplých měsících, aby mohla být uskutečněna na školní zahradě či v bezpečném okolí MŠ.

7 Jak roste les

Cíl: Cílem tohoto souboru aktivit je vytvořit u dětí elementární povědomí o růstu stromu a jeho vývoji. Dalším cílem je utvořit dětskou představu o tom, jak strom funguje. Dílčím cílem je seznámit děti s alternativním způsobem sázení stromů, které vykonává sojka.

Metodický postup: Soubor aktivit je rozdělen na dvě části. V první části „Jak roste strom v lese“ jsou uvedeny aktivity, které jsou vázány k růstu stromu. V druhé části „Jak funguje strom“ jsou aktivity, které dětem přibližují, jak strom funguje, tedy jak dýchá, jak přijímá vodu nebo jak roste. Aktivity jsou řazeny chronologicky v logické návaznosti, tedy od růstu semínka až po strom a jeho funkce. Pro využití v praxi si pedagog může z tohoto souboru aktivity vybrat nebo uspořádat pořadí dle své potřeby a uvážení. Některé aktivity jsou vhodné pro práci ve vnitřním prostředí MŠ, většinu aktivit je však možné uskutečnit ve venkovním prostředí.

7.1 Jak roste strom v lese

Sojka

Cíl: Seznámit děti se sojkou a semeny buku a dubu.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění, pozorování, demonstrace statických obrázků), aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: obrázek sojky, obrázek buku a dubu, bukvice, žaludy, (magnetická tabule + magnety), prkénko, kladívko, nůžky

Metodický postup:

Znáte děti sojku? Sojka je ptáček, který žije především v blízkosti stromů. A aby ne, když je také umí zasadit. Sojka je velice chytré zvíře, a když se blíží zima, snaží se schovat si co nejvíce dobrot. Nejraději má žížaly, bukvice, žaludy, a tak si je schovává všude možné po lese, aby měla v zimě co jíst. Sojka se však bojí, že zima bude dlouhá nebo že její skrýš někdo najde a sní jí všechny zásoby. Proto si vytvoří skrýše po celém lese (až 10 000 skrýší) a všechny si také zapamatuje!

Když přijde zima, sojka nejdříve létá do skrýší, kam si ukryla žízaly, a až potom do skrýší, kde má žaludy a bukvice. A protože je sojka ptáček docela malý a nesní všechny zásoby, které si na zimu schovala, začnou ze semínek buků a dubů vyrůstat na jaře nové stromy (14, s. 84).

S dětmi si ukážeme obrázek sojky a popíšeme si ji. Ptáme se dětí, čím se sojka živí. Pošleme si dokola žaludy a bukvice, které si děti prohlédnou a osahají. Ukážeme dětem obrázky buku a dubu a necháme je hádat, které semínko patří k jakému stromu. To, že je v žaludu ukryté semínko, si můžeme ukázat pomocí rozlousknutí skořápky žaludu. Pokud se podaří sehnat bukvice, která je ještě uzavřená a uchovává semínko, pomocí prstů či nůžek jí můžeme opatrně otevřít a taktéž si semínko ukázat.

Další návrhy k této aktivitě:

- Semínka si s dětmi můžeme i zasadit a pozorovat jejich růst. Je to však opravdu dlouhodobý proces.

Na sojky

Cíl: Seznámit děti s potravou sojky.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návčik pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: herna

Pomůcky: obrázky žaludů, bukvic, žízal, podložky na cvičení

Metodický postup:

Každé z dětí dostane jeden z obrázků bukvice, žaludu nebo žízaly. V prostoru budou rozmístěny „sojčí skrýše“, tedy podložky na cvičení. Úkolem dětí je schovat si zásoby na zimu tak, aby vždy pod jedním domečkem byl pouze jeden obrázek. Děti „poletují“ mezi skrýšemi a ukrývají si své zásoby pod podložky. Pokud má některé z dětí již obrázek schovaný, posadí se na předem určené místo.

Když jsou všechny obrázky schované, děti utvoří dva zástupy. Na pokyn paní učitelky „vyletí“ první dvě sojky v řadě, které dle pokynů hledají totožný obrázek. Děti vždy zvednou podložku a prohlédnou si obrázek. Pokud se zde ukrývá hledaný obrázek, např. žízala, donesou ji na předem určené místo a postaví se na konec zástupu.

Pokud se ve skrýši nachází jiný obrázek, položí podložku zpět na zem a takto pokračují v hledání dále. Ke konci hry bude hledání těžší, jelikož některé skrýše budou prázdné. Paní učitelka může dětem ulehčit hledání tak, že prázdné skrýše bude postupně odstraňovat.

Pro motivaci k další činnosti paní učitelka umístí o jednu skrýš navíc. Do skrýše ukryje žalud, tedy zapomenuté sojčí semínko.

Zapomenuté semínko

Cíl: Seznámení s přínosem sojky pro les a elementárních poznatků o růstu stromu.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: -

Metodický postup:

Utvoříme s dětmi komunitní kruh, ve kterém povedeme diskuzi na téma: „Co se stalo se semínkem, které sojka nechala ukryté v zemi?“

Paní učitelka klade dětem vhodně zformulované otázky, pomocí kterých se snaží děti vést ke správným odpovědím. Tudíž, že ze semínka, které si sojka na podzim ukryla, začal na jaře růst malý stromeček. Semínko však potřebuje hodně síly, aby z něj vyrostl strom. Aby sílu získalo, potřebuje vodu a sluníčko, které zahřeje půdu i semínko. I děti potřebují sílu, aby vyrostly. Z čeho jen berou děti sílu? Ano, ze spánku a jídla. U semínek je to podobné jako u dětí. Semínko je už po zimě pěkně vyspané a odpočaté, a díky sluníčku a vodě bude mít sílu, aby z něj vyrostl strom.

Co potřebuje semínko k růstu

Cíl: Vytvořit elementárního povědomí o podmínkách pro růst rostlin.

Věková kategorie: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění, demonstrace statických obrázků), praktické (návěky pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: herna

Pomůcky: magnetická tabule, křída/ fix na tabuli, obrázek semínka a vyklíčeného semínka

Metodický postup:

Na magnetickou tabuli umístíme obrázek semínka. Sojka zahrabala na podzim žalud pod spadané listy do země. V žaludu se ukrývá semínko, které v hlíně odpočívá až do jara. Na jaře začne svítit sluníčko, které rozpouští sníh a ohřívá půdu. Ze sněhu se stane voda, kterou semínko velmi potřebuje. Ale protože sněhu bylo letos málo a semínko má po zimě velkou žízeň, tak mu voda z rozpuštěného sněhu nestačí. Kde by mohlo semínko vzít vodu? Zkusíme mu přivolat déšť?

Přivolávání deště

Děti se posadí do kruhu a napodobují pohyb dle vzoru. Paní učitelka pomocí hry na tělo napodobuje zvuk deště.

Pomalé ťukání ukazováčku do otevřené dlaně druhé ruky, ťukání dvou prstů do otevřené dlaně druhé ruky, zrychlené ťukání dvou prstů do otevřené dlaně druhé ruky, mírné pleskání prstů o tvář, mírné pleskání dlaní o tvář, střídavé pleskání dlaní o stehna, intenzivnější pleskání dlaní o stehna, dupání chodidla o zem a pleskání dlaní o stehna, dupání chodidla o zem a pleskáním dlaní o zem. Střídavé pleskání dlaní o stehna, které se zmírňuje, mírné pleskání dlaní o tvář, mírné ťukání prstů o tvář, ťukání dvou prstů do otevřené dlaně druhé ruky, ťukání jednoho prstu na temeno hlavy (na semínko kape voda).

Na tabuli domalujeme mráček a kapky deště. Semínko se nám už pořádně napilo a po zimě je taky vyspané, jak to že ještě nevyrostlo? Nepotřebuje semínko ještě něco? Ano, sluníčko! Semínko nemá teplé oblečení, aby se obléklo a vykouklo ven jako děti. Semínko by zmrzlo a už by z něj nic nevyrostlo. Proto musí dávat velký pozor, aby vykouklo na svět, až přijde jaro. Na jaře bývá už hezky teplo a semínku se tak dobře roste. K tomu, aby vyklíčilo a vykouklo, potřebuje sluníčko, které ho zahřeje a polechtá, aby už vstávalo.

Volání sluníčka

Voláme tě sluníčko,
zasviť aspoň maličko.

Semínko se zimou třese,
tma je okolo něj v lese.

Paprskem ho polechtej,

*ruce jsou nataženy vzhůru a máváme na sluníčko
prosíme*

*dřep a třeme si dlaněmi paže
dřep, zakryjeme si dlaněmi oči*

dřep, polechtáme se rukou na hlavě

celý den se usmívej.	<i>dřep, usmíváme se</i>
Když sluníčko hezky svítí,	<i>stoj, pomoci rukou utvoříme nad hlavou velký kruh</i>
semínko už pěkně klíčí.	<i>Naznačujeme protahování</i>
Ještě malou chvíličku	<i>vytleskáváme počet slabik do stehů</i>
a vystrčí hlavičku.	<i>Stoj na špičkách, rozhlížíme se</i>

Dokreslíme na tabuli sluníčko a vyměníme obrázek semínka za vyklíčené semínko. Už nám semínko hezky roste a bude z něj strom. Ale jak vůbec může vyrůst z malého semínka velký strom? Čím se strom krmí, aby vyrostl?

7.2 Jak funguje strom

Jak roste strom

Cíl: Seznámit děti s elementárními poznatky o růstu a funkcích stromu a jeho částech.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění, demonstrace statických obrazů), aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: magnetická tabule + magnety, obrázek stromu rozstříhaný na části

Metodický postup:

S dětmi vedeme diskusi, jak může strom vyrůst a čím se živí. Následně jim s ohledem na věk dětí vysvětlíme, čím se strom opravdu živí a jak si svou potravu vytváří.

Aby mohl z malého stromečku vyrůst velký strom, potřebuje k tomu hodně síly. Sílu získá pomocí jídla jako děti. Ale strom přece nejí chleba s pomazánkou ani jogurt, tak čím se strom živí? Strom potřebuje sluníčko, vodu a vzduch. Vzduch potřebuje strom k dýchání stejně jako lidé. Strom dýchá pomocí kořenů, kůry, ale hlavně pomocí listů, na kterých má několik tisíc úst. Pod mikroskopem by bylo vidět, že jsou na spodní straně listů takové malé pusinky podobné lidským ústům. Kořeny si strom nasaje kapičky vody z okolní půdy. Pomocí vody a vzduchu si strom vyrobí cukr. Aby si strom mohl vyrobit cukr, potřebuje k tomu energii, kterou získá ze světla, tedy ze slunce. No a cukrem se strom živí, je to jeho snídaně, svačina, oběd i večeře. A když má strom hodně vody, vzduchu i sluníčka může si vyrobit spoustu cukru a růst až do výšky (14, s. 10).

Na magnetickou tabuli umístíme obrázek špatně poskládaného stromu (kořeny nahoře, koruna uprostřed a dole kmen). Ptáme se dětí, zda je strom poskládaný správně. Proč není správně? Mohl by takto růst? Následně si s dětmi správně strom poskládáme a pojmenujeme si základní části stromu (kořeny, kmen, koruna).

Silné kořeny

Cíl: Seznámit děti s funkcí kořenů.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návčik pohybových dovedností), aktivizující (inscenační), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: podložky na cvičení

Metodický postup:

Stromy mají kořeny, které jsou ukryté pod zemí. Pokud má strom kořeny silné, neshodí ho ani silný vítr.

Děti stojí bosky na svých podložkách. Jejich chodidla představují kořeny, které se zakoření do země pomocí rozevřených prstů. Děti jsou stromy, které napodobují pohyb dle učitelky, a snaží se o to, aby se nevyvrátily. Paní učitelka motivuje děti povídáním o větru, který přiletěl do lesa. Nejdříve napodobujeme vítr pomocí hlubokého nádechu nosem a výdechu ústy. Následně paní učitelka napodobuje pohyb stromu při větru (předklon, úklon, plápolání větví ve větru apod.). Na konec se z paní učitelky stane lesník, který jde do lesa kontrolovat stromy po velkém větru. Lesník do každého stromu jemně strčí a sleduje, zda se pomocí kořenů udrží, nebo ne.

Hodnocení:

Tuto aktivitu se mi podařilo uskutečnit v MŠ Hněvotín během omezeného provozu mateřské školy u skupiny šesti dětí ve věku 3–5 let. V takto malé skupince pracovaly i ty nejmladší děti a snažily se napodobit jak pohyb dle vzoru, tak udržet rovnováhu po celou dobu aktivity.

Jak kořeny sbírají vodu

Cíl: Seznámit děti s funkcí kořenů.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návěky pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: herna

Pomůcky: podložky na cvičení, víčka

Metodický postup:

Pro strom jsou kořeny velmi důležité, protože sbírají a ukládají vodu, kterou strom potřebuje k růstu. Navíc si strom do kořenů ukládá zásoby cukru, aby měl co jíst v zimě.

Každé z dětí stojí na své podložce a představuje strom. V blízkosti dětí jsou rozházená víčka, která představují kapičky vody. Úkolem dětí je posbírat kapičky vody pomocí dolních končetin, tedy kořenů. Děti však musí stát vždy alespoň jednou nohou na podložce, jelikož ani stromy nemohou chodit po lese, kam se jim zachce. Vršky jsou tedy umístěny v dostatečné blízkosti podložek. Děti si mohou brát kapičky vody pouze z okolní půdy, tedy koberce, nesmějí vodu krást ostatním stromům.

Hodnocení: Tuto aktivitu jsem si vyzkoušela v MŠ Hněvotín s šesti dětmi ve věku 3–5 let, kdy byl omezený provoz mateřských škol. Děti měly za úkol posbírat čtyři kapičky vody z okolní půdy pomocí kořenů. Aktivita děti bavila a všechny děti dokázaly posbírat vršky pomocí dolních končetin. Mladší děti ze začátku manipulovaly s vršky pomocí horních končetin, takže jsem musela znovu připomenout pravidla hry. Všechny děti se snažily stát jednou nohou na podložce.

Obrázek 3: Jak kořeny sbírají vodu (zdroj: vlastní)

Jak jsou stromy staré

Cíl: Seznámit děti s funkcí kůry.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (pozorování), aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: přírodní prostředí

Pomůcky: -

Metodický postup:

Kůra chrání strom jako lidi kůže. Stromy mají na kmenu různé kůry, jako i lidé mají různou kůži. Pod kůrou strom ukrývá nejvíce vody. Proto se do kůry stromů nemá řezat, jelikož strom pak ztrácí potřebnou vodu. Některé stromy mají hladkou kůru a některé mají vrásčitou. Čím jsou stromy starší, tím více mají vrásek. Děti mají pleť hladkou, ale dědečkové a babičky mají už vrásky. Stromy se dožívají o mnoho více než lidé, proto můžeme vrásky vidět až na hodně starých stromech. (s. 14)

Na vycházce se snažíme pozorovat kůry různých stromů v okolí mateřské školy. Sledujeme, že každý strom má jinou kůru. Pomocí doteku můžeme rozeznávat rýhy a výstupky. Porovnáváme kůru malých stromků s velkými stromy. Následně můžeme vést diskuzi: Z čeho mají stromy vrásky? Má strom vrásky ze smíchu, nebo ze starostí? Co stromům může dělat radost? Co stromy může trápit?

Pozorování letokruhů

Cíl: Vytvořit povědomí o stáří a růstu stromu.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (pozorování), praktické (laboratorní činnosti), hodnotící

Prostředí: libovolné prostředí

Pomůcky: průřez kmene, větví, popřípadě obrázky letokruhů

Metodický postup:

Na pokáceném kmeni necháme děti pozorovat kruhy. Každý rok (každé léto), jim přiroste jeden kruh, tedy letokruh. Pokud by některé ze starších dětí chtělo letokruhy spočítat, postupujeme z vnější strany do středu. Střední kolečko značí první rok stromu. Pokud nemáme k dispozici průřez kmene, můžeme vytisknout obrázek průřezu. Při použití obrázku se snažíme volit mladší strom s méně letokruhy.

Další návrhy k této aktivitě:

- Starší děti můžeme nechat porovnávat dva a více průřezů kmene. Děti seřadí stromy dle stáří, například dle počtu letokruhů (obrázky průřezů s počty letokruhů do šesti) nebo dle velikosti.
- Při prohlížení průřezu kmene za pomoci lupy si některé děti mohou všimnout malých teček, dírek. Tyto dírky můžeme přirovnat k potrubí, kterým strom posílá vodu od kořenů až do větví a listů.

Hledání nejstaršího stromu v okolí

Cíl: Vytvořit elementární povědomí o stáří stromů.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: skupinová

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (laboratorní činnosti), aktivizující (situační), hodnotící

Prostředí: přírodní prostředí

Pomůcky: provázek, nůžky

Metodický postup:

S dětmi vyhledáme místo, kde je hodně stromů. Necháme je stromy pozorovat a hádat, který strom je nejstarší. Jelikož stromy nechceme kácet, tak nemůžeme spočítat letokruhy. Jak zjistíme, který strom je nejstarší? Zkusíme změřit tloušťku kmene. Děti rozdělíme do menších skupin a každé skupině přiřadíme jeden strom. Každá skupina změří obvod kmene pomocí provázku. Porovnáváním délky provázků následně zjistíme, který strom má největší kmen, a je tudíž nejstarší. Při práci s nůžkami dbáme na bezpečnost, dětem nůžky půjčíme až po změření obvodu, hned po ustříhnutí děti nůžky vrátí.

Další návrhy k této aktivitě:

- Pro snadnější porovnávání a orientaci můžeme využít barevných provázků. Každá skupina bude mít jinou barvu provázku, kdy příslušným provázkem označí paní učitelka i přiřazený strom.

Jak stromy dýchají

Cíl: Přiblížit dětem elementární poznatky o dýchání rostlin.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (pozorování, předvádění), praktické (laboratorní činnosti), hodnotící

Prostředí: školní zahrada

Pomůcky: miska s vodou, čerstvě utržené listy, malý kamínek, lupa, brčko, voda ve skleničce

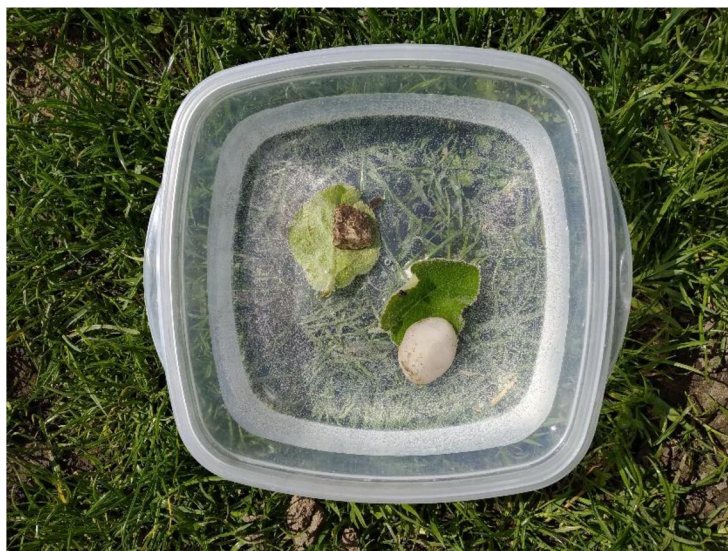
Metodický postup:

To, že strom dýchá pomocí listů, si s dětmi ukážeme na jednoduchém pokusu. Tento pokus je vhodné zařadit při pobytu venku, jelikož k němu potřebujeme čerstvě utržené listy.

S dětmi si při pobytu venku utrheme dva listy, které ponoříme do misky s vodou. Jeden list necháme horní stranou nahoře a druhý obrátíme tak, aby byla vidět spodní strana listu. Pokud listy nezůstávají pod vodou, zatížíme je malým kamínkem. Děti mají za úkol si listy pořádně prohlédnout. Necháme misku stát někde na sluníčku. Asi po hodině si listy opatrně prohlédneme. Měly by se na nich objevit malé bublinky, které si děti mohou lépe prohlédnout pomocí lupy. S miskou manipulujeme minimálně a dáváme pozor na případné otřesy. Na listech se objevily bubliny, ale opravdu to znamená, že strom umí dýchat? Co se stane, když někdo vydechne vzduch pod vodou? Také se utvoří bubliny. Pravdivost si ověříme vydechnutím vzduchu do skleničky s vodou pomocí brčka. Ale jak to, že jsou u lidí bubliny tak velké a u listů malé? Protože lidská ústa jsou mnohem větší než ty na spodní straně listu.

Hodnocení:

Aktivitu jsem si vyzkoušela v MŠ Hněvotín se skupinou devíti dětí ve věku 3-5 let při omezeném provozu mateřské školy. Aktivita proběhla na školní zahradě, kde si děti během časové prodlevy mohly hrát. Děti se však průběžně chodily na listy dívat a kontrolovaly je. Na listech děti pozorovaly malé bublinky, nejvíce je ovšem bavilo vydechování vzduchu brčkem do kelímku s vodou.

Obrázek 4: Jak stromy dýchají (zdroj: vlastní)

8 Je les důležitý

Cíl: Cílem tohoto souboru aktivit je seznámit děti s významem lesa pro lidstvo. Dílčím cílem je orientovat se ve známém prostředí a rozpoznat věci, které jsou vyrobeny ze dřeva. Dalším dílčím cílem je vytvoření elementárních poznatků o vlastnostech dřeva a vytvoření elementárního povědomí o schopnosti lesa produkovat kyslík a čistit vodu.

Metodický postup: Aktivity na sebe svou činností přímo nenasazují, ale jsou řazeny v logické návaznosti. Pedagog si tedy může zvolit jinou návaznost aktivit nebo si ze souboru vybrat pouze některé aktivity. Téma funkce lesa lze ještě dále rozpracovat, například les může plnit i funkci rekreační, protierozní atd.

8.1 Je les důležitý

Cíl: Zjistit názory dětí na význam lesa.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (dialogické), aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: -

Metodický postup:

V komunitním kruhu položíme dětem otázku „Je pro nás les důležitý?“ a následně se doptáváme proč. Necháme děti vyjádřit svůj vlastní názor a snažíme se jim do jejich názoru nezasahovat, neopravovat ho.

8.2 Dřevo okolo nás

Cíl: Seznámit děti s významem dřeva pro lidstvo.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění), hodnotící

Prostředí: třída, herna

Pomůcky: -

Metodický postup:

Děti necháme postupně přinést nebo ukázat na věci, které jsou ze dřeva. Věci děti necháme hledat v přirozeném a známém prostředí třídy a herny. Neopomíjíme například papír, nábytek nebo pastelky. Následně se ptáme dětí, odkud daná věc pochází. Kde se vzala v obchodě. Když ji někdo vyrobil, tak z čeho? A odkud vzal dřevo? Co se ještě může vyrábět ze dřeva? Dále se děti snažíme vést v diskuzi, zda je dobře, že se vyrábí věci ze dřeva. Zda nevadí, když se v lese kácí stromy? Vysvětlíme dětem, že když se strom pokácí a nový zasadí, tak vůbec nevadí, že dřevo lidé používají. Ale je velmi důležité, aby někdo hlídal, že se nové stromky opravdu sází. U nás tuto činnost mají na starosti lesníci.

Další návrhy k této aktivitě:

- Na procházce sledujeme, zda jsou v okolí MŠ věci vyrobené ze dřeva.
- Dětem můžeme pustit krátkou ukázkou o činnosti lesníků.
- Ze dřeva se vyrábí i lodě, domy nebo různé další stavby. Vyzveme děti, aby některé stavby zkusily zkonstruovat z dřevěných kostek.

8.3 Co dřevo umí

Cíl: Seznámit děti s elementárními poznatky o vlastnostech dřeva.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (pozorování, předvádění), praktické (návěky pracovních dovedností, laboratorní činnosti, pracovní činnosti), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: různé kusy dřeva, větve, větvičky, piliny, kůry, hřebíky, kladívko, dětská pilka, sirky, novinový papír, starý plech, mísa s vodou, kámen.

Metodický postup:

Ze dřeva se dá jistě vyrábět spoustu zajímavých a užitečných věcí, ale co ještě dřevo umí? S dětmi zkusíme prozkoumat některé z vlastností dřeva. Přineseme dětem na ukázkou různé kusy dřeva. Pokud možno, bylo by vhodné, aby bylo dětem předloženo nejen dřevo různých velikostí a tvarů, ale také z různých druhů stromů. Na ukázkou je vhodné přinést také piliny, kůru a dřevo, do kterého si mohou děti vyzkoušet zaťukat hřebík.

Děti si prohlédnou kusy dřeva a zkusí popsat některé z jeho vlastností. Jaké je dřevo? Má dřevo nějakou barvu? Voní? Je hladké? Je měkké?

Tvrdost dřeva

V rámci prozkoumávání tvrdosti dřeva můžeme děti nechat vyzkoušet zaťukat do dřeva hřebík nebo uříznout tenkou větev pomocí dětské pilky.

Hořlavost

To, že je dřevo hořlavé, není pro děti jistě žádným překvapením. Paní učitelka však může dětem demonstrovat, jak hoří suché piliny a jak naopak vlhké. Na pilinách může paní učitelka dětem ukázat rozdíl mezi mokrým a suchým dřevem. Tedy, že je velice důležité dřevo z pokáceného stromu nejprve vysušit. Jak se takové dřevo může sušit? Dřevo nejprve nařezeme a naštipeme na polínka a následně schováme někam pod střechu, aby na něj nepršelo. Takhle dřevo schne klidně rok, dva, nebo i víc. Při zapalování pilin je nutné zvolit vhodné prostředí, nejlépe venkovní, a dbát na bezpečnost.

Hustota dřeva

Naplníme velkou mísu vodou a necháme děti pozorovat, co se stane s různými kusy dřeva nebo kůry, které ponoříme do vody. Před ponořením dřeva můžeme děti nechat hádat, zda se daný kus dřeva potopí, nebo ne.

Nasákavost dřeva

Vybereme dva stejné nebo alespoň podobné kusy dřeva. První kus dřeva umístíme do mísy s vodou, pokud je potřeba, zatížíme kamenem. Druhý položíme vedle mísy. Po týdnu vylijeme vodu z misky a necháme děti porovnat oba kusy dřeva.

Vodivost zvuku

Umí dřevo hrát? To si s dětmi můžeme lehce vyzkoušet pomocí různých kusů dříví a klacíků. Děti si mohou vyzkoušet, jak zní, když ťukají klacíky o sebe, jestli zní stejně tenké a silné klacíky. Jak zní, když ťukáme pomocí klacíků nebo prstů do dřeva či kůry.

Další návrhy k této aktivitě:

- S dětmi si můžeme vyrobit různé provizorní dřevěné, papírové (z ruliček) hudební nástroje.
- Dětem můžeme následně představit dřevěné hudební nástroje a společně si zahrát a zazpívat oblíbené písně dětí.

8.4 Les nám dává kyslík

Cíl: Vytvořit povědomí o důležitosti a potřebě lesa pro život.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návčik pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: -

Metodický postup:

Stromy umí dýchat, ale co dýchají? Vzduch. Vzduch potřebují i lidé k dýchání. Stromy jsou pro lidi velice důležité, protože vyrábějí kyslík, který je všude okolo nás ve vzduchu. Bez kyslíku by lidé nemohli dýchat a ani žít. Vzduch je všude kolem nás, jen ho nemůžeme vidět, protože vzduch je neviditelný. Když však okolo sebe zamáváme s mírně roztaženými prsty, ucítíme, že okolo prstů nám opravdu něco proudí.

Dechové cvičení

Pokud možno tuto činnost provádíme za teplého počasí venku v bezpečném prostředí u některého ze stromů. Pokud dechové cvičení provádíme v herně, otevřeme si alespoň okno a vyvětráme. Před začátkem cvičení necháme děti, které mají ucpané dutiny, vysmrkat.

S dětmi se posadíme do tureckého sedu a utvoříme kruh. V tureckém sedu se vyrovnáme, hlavu zpřímá, ramena se snažíme držet směrem dolů od uší a sedíme rovnoměrně na sedacích kostech. Dlaně leží na kolenou. Pro potřebné zklidnění si zavřeme oči a malou chvíli posloucháme zvuky z okolí. Otevřeme oči a zhluboka se nadechneme nosem tak, aby se nám ramena nezvedala nahoru. Vydechujeme plynule ústy. Opakujeme třikrát. Následně provedeme nádech nosem a při výdechu napodobujeme ševlení stromů, ššššššššš. Napodobení větru, který fouká na kmen stromu, provedeme tak, že dáme ukazováček asi pět centimetrů před ústa. Nadechneme se nosem a vydechujeme plynule ústy tak, aby vydechovaný proud vzduchu směřoval na ukazováček. Položíme si ruce na břicho. Při nádechu by se mělo břicho zvětšovat a při nádechu zmenšovat, stejně jako když nafukujeme balónek. Opakujeme opět třikrát. Následně si necháme jednu ruku na břichu a druhou si položíme na hrudník. Snažíme se pomalu nadechovat tak, aby se nám nejdříve zvedlo břicho a následně i hrudník. Zopakujeme dvakrát. Následně se položíme do lehu a jen krátkou chvíli relaxujeme. Můžeme si zavřít oči nebo pozorovat strom a jeho pohyb větví.

Hodnocení:

Funkčnost dechového cvičení jsem si ověřila v MŠ Purkyňova ve třídě Srdíček u dětí ve věku 3-4 roky. Tuto aktivitu se mi podařilo zrealizovat na školní zahradě, na které se nacházela kvetoucí lípa. S dětmi jsme cvičení prováděli přímo u lípy, která byla nejen zdrojem kyslíku, ale i vůně. Pomocí dechového cvičení došlo ke zklidnění dětí a při závěrečné relaxaci pozorovaly děti včely, které opylovaly květy.

8.5 Les čistí vodu

Cíl: Vytvořit elementární povědomí o významu lesa a jeho schopnosti čistit vodu,

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (pozorování, předvádění), praktické (laboratorní činnosti), hodnotící

Prostředí: školní zahrada

Pomůcky: kyblík s dírkami, kameny, hlína, listí, mech, voda smíchaná s troškou hlíny, konev

Metodický postup:

Les umí čistit vodu. Ale je to vůbec možné, když je v lese tolik listí a jehličí? To si můžeme demonstrovat na následujícím pokusu.

Do kyblíku s dírkami střídavě navrstvíme kameny a hlínu. Dále dáme velkou vrstvu listí a taktéž velkou vrstvu mechu. Do konve nalejeme vodu, ke které přidáme trochu hlíny, a zamícháme. Špinavou vodu nalejeme pomalu do kyblíku s „lesní půdou“, pod který umístíme čistý kyblík nebo misku. Špinavá voda prošla „lesním filtrem“, který ji částečně vyčistil. Les tedy umí čistit vodu. (14, s. 54)

8.6 Pro koho je les důležitý

Cíl: Vytvořit povědomí o sounáležitosti s přírodou.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (dialogické), hodnotící, aktivizující (diskuzní), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: -

Dětem v komunitním kruhu položíme opět stejnou otázku, jako na začátku „Je pro nás les důležitý?“. Už tedy víme, proč je les důležitý pro nás lidi. Ale je les důležitý i pro někoho jiného? Ano, pro zvířátka, která v něm žijí, a pro rostlinky, které v něm rostou. Vyzveme děti, aby vyjmenovaly zvířata či rostliny, které můžeme vidět v lese.

9 Život v lese

Cíl: Cílem tohoto souboru aktivit je seznámit děti s některými druhy rostlin a zvířat, které se vyskytují v lese. Dílčím cílem je rozpoznání zvířat dle zvuků či popisu. Dalším cílem je vytvořit u dětí elementární povědomí o včelách a jejich sounáležitosti s rostlinami.

Metodický postup: Aktivity s tematikou včely na sebe navazují a měly by být realizovány společně. Z ostatních aktivit si může pedagog vybrat, popřípadě změnit pořadí aktivit. Pedagog si může z některých aktivit vybrat pouze jednu část plnění a druhou uskutečnit jiný den, nebo vůbec. U navazujících aktivit si pedagog zvolí časový rámec dle svých potřeb a zájmu dětí. Aktivity lze dále rozpracovávat a prohlubovat tak znalosti dětí s přihlédnutím na individuální potřeby a věkové zvláštnosti dětí.

9.1 Pohybová báseň „V lese“

Cíl: Vyjmenovat lesní zvířata, která se v básni vyskytují.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (předvádění), praktické (návěky pohybových dovedností), aktivizující, hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: -

Metodický postup:

Pohybovou báseň lze zařadit do jakékoliv části dne a může také sloužit jako motivace. S dětmi se naučíme pohybovou báseň a společně vyjmenujeme zvířata, která se v ní vyskytují, a zkusíme je popsat.

V LESE

V lese to je pohádka,

říkají si zvířátka.

Veverka si poskakuje,

datel ťuká do stromu.

Sojka všechno pozoruje,

jelen skáče přes vodu.

Ale co to? V houští běda.

pomocí rukou naznačíme velký kruh

kýveme hlavou ve znamení „ano“

napodobíme packy veverky a poskakujeme snožmo

ukazováčkem ťukáme do rozevřené dlaně druhé ruky

pomocí prstů si uděláme dalekohled a rozhlížíme se

plácáme dlaněmi o stehna do rytmu básně

posloucháme jedním uchem a následně druhým

Pozor děti na medvěda!	<i>hrozíme prstem, napodobujeme medvěda</i>
Za houštím však liška piští,	<i>znázorňujeme odhrnutí houští pravou rukou a následně</i>
	<i>levou</i>
v kožíšku jak v mraveništi.	<i>obejmeme se a dlaněmi si mírně třeme paže</i>
Mravenečci lechtají	<i>polechtáme pravou rukou otevřenou dlaň levé ruky</i>
a přitom se chechtají.	<i>pohupováním ukazováčků naznačujeme úsměv</i>

Hodnocení:

Funkčnost básně jsem si ověřila ve třídě srdíček v MŠ Purkyňova, kde byly děti ve věku 3–4 roky. Děti si báseň poměrně rychle osvojily i díky pohybu. Básnička je veselá a zábavná, takže byla u dětí oblíbená. Děti dokázaly vyjmenovat všechna zvířátka z básně a pomocí obrázků zvířata dle svých individuálních možností popsat. Kladnou zpětnou vazbu mi dala jak paní učitelka, tak i dvě středoškolské studentky, které měly zájem o poskytnutí této básně.

9.2 Život v lese

Cíl: Pojmenovat a rozpoznat lesní zvíře dle sluchu.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (demonstrace statických obrazů), praktické (návěky pracovních dovedností), hodnotící

Prostředí: třída, herna

Pomůcky: obrázky zvířat, zvuky zvířat, obrázek lesa, magnetická tabule, magnetky

Metodický postup:

S dětmi si ukážeme obrázky zvířátek, která žijí v lese, a společně si je pojmenujeme a zkusíme je napodobit. Následně dětem pustíme postupně ukázky zvuků zvířat, které jsou běžně dostupné na internetu. Děti mají za úkol rozpoznat zvíře dle zvuku, určit zvíře pomocí obrázku a pojmenovat ho. Na magnetické tabuli máme umístěný obrázek lesa (stromy, keře, tráva, potůček, louka).

Dalším úkolem dětí je rozpoznat zvíře správně umístit na obrázek podle jeho nejčastějšího výskytu v lese (sova je umístěna na stromě, jelen na louce, divoké prase u rozryté půdy apod.).

Další návrhy k této aktivitě:

- Pro starší děti můžeme do ukázek zvuků lesních zvířat přidat zvuky zvířat, která v lese nežijí. Lehčí variantou mohou být zvířata, která se u nás ve volné přírodě nevyskytují (slon, lev, opice, ...). Složitější pro rozpoznávání jsou zvířata, která u nás žijí (pes, kočka, slepice, ...). Zvuk sojky je podobný zvuku kočky a u psa je velká pravděpodobnost záměny s liškou, je ovšem zajímavé na podobnost zvuků děti upozornit a případně zvuky porovnat.

Hodnocení:

Aktivitu jsem si ověřila v MŠ Hněvotín ve skupině devíti dětí ve věku 3-5 let při omezeném provozu mateřské školy. Děti aktivita opravdu bavila a některé zvuky zvířat jim přišly velice legrační. Zvolila jsem divoké prase, jelena, sovu, datla a sojku. Děti pojmenovaly všechny zvířátka správně a následně z nich volila podle hudební ukázky. Děti z počátku zmátla zvuková ukázka sojky, ale logickým uvažováním z nabídnutých zvířat vybraly správnou možnost. S dětmi jsme se pokusily zvuk zvířat napodobit.

Obrázek 5: Život v lese (zdroj: vlastní)

9.3 Hádanky o lesních zvířátkách

Cíl: Rozpoznat zvíře dle popisu.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (demonstrace statických obrázků), hodnotící

Prostředí: třída, herna

Pomůcky: hádanky, obrázky zvířátek, magnetická tabule+ magnety, opona na schování obrázků zvířat

Metodický postup:

Děti si vyslechnou hádanku o zvířátku. Pokud si děti myslí, že znají odpověď, řeknou ji nahlas. Jedno z dětí jde za paní učitelkou zkontrolovat pravdivost domněnky ostatních dětí. Pravdivost zkontroluje podle obrázku zvířátka, které má paní učitelka ukryté tak, aby ho ostatní děti neviděly. Dítě, které šlo obrázek zkontrolovat, řekne ostatním dětem, zda mají pravdu, nebo ne. Pokud mají pravdu, ukáže jim obrázek a umístí ho na tabuli. Pokud pravdu nemají, řekne jim, že se jedná o jiné zvířátko a s pomocí paní učitelky dá dětem nápovědu v podobě popisu zvířátka.

Rezavý má kožíšek,
nelouská však oříšek.
Chytá ráda zajíce, myšku,
v lese najdeš chytrou (*lišku*).

V zimě spí ve svém brlohu,
zebe ho trochu na nohu.
Až vykoukne sluníčko,
protáhne kožich maličko.
Hezky vstane, zabrumlá si,
med by si dal moc rád asi.
Kdopak je to? (*medvěd*)

Nejraději ze všeho,
má rádo hnědé bláto.
Rypáčkem si ryje v něm,
ať to stojí za to!
Žaludy a bukvice,
dá si k malé svačince.
Každé šikovné děťátko,
ví, že je to divoké (*prasátko*)

Vypadá trochu jako pes,
je mu malý celý les.
Šedý kožich, velké zuby,
čenich čichá, jak jen umí.
Na měsíc vyje velmi rád,
Karkulku k obědu chtěl si dát.
Kdo to kouká z poza smrku?
Já tě vidím šedý (vlku)

Ve dne spí a v noci lítá,
ve stromě je často skrytá.

Moudrá je, a tak si houkne,
ani myš jí neproklouzne.
Nápovědy není třeba,
je to přece paní (*sova*)

Malá je, ale les vždy chrání,
sází stromky na potkání.
Při nebezpečí nahlas volá,
ať se všechna zvířátka rychle schová.
Tento malý ptáček,
Má ozdobený fráček.
Dvě peříčka modrá,
na les je vždy hodná.
Kdo je to? (*sojka*)

Čtyři nohy s kopýtky,
na louku chodí pro kytky.
V lese žije velmi rád,
s laní on je kamarád.
Velké parohy nosí,
sundá je, až je vynosí.
Na louce tráva zelená,
čeká jen na (*jelena*)

V lese on je doktorem,
přiletí sám za stromem.
Zobáčkem na kmen zaťuká,
a do práce se rychle dá.
Červenou má čepičku,
červ musí ven z pelíšku.
Tenhle lesní obyvatel,
jmenuje se přece (*datel*)

Hodnocení: Tuto aktivitu jsem uskutečnila v MŠ Hněvotín ve třídě motýlků u dětí ve věku 4–5 let. Děti tato aktivita zaujala už jen tím, že zvířátka byla schovaná za oponou a děti tak nevěděly, co se bude dít, a velice je zajímalo, co se za oponou ukrývá. Děti byly opravdu šikovné a k mému překvapení uhádly všechny hádanky bez potřebné nápovědy. Občas se sešlo více odpovědí, ale pomocí hlasování děti společně určily zvířátko, které se v hádance ukrývalo. Všechny děti si chtěly obrázek zvířátka prohlédnout, tudíž dítě, které šlo určit pravdivost, obešlo všechny děti a následně umístilo obrázek na tabuli. Aktivitu hodnotím kladně, jelikož děti udržely pozornost po celou dobu a aktivně se zapojovaly a usilovaly o to, aby mohly jít zvířátko zkontrolovat.

9.4 Zvířecí muzika

Cíl: Rozvoj fantazie.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické), názorně demonstrační (předvádění, demonstrace statických obrazů), praktické (návčik pohybových dovedností), hodnotící

Prostředí: třída / herna

Pomůcky: magnetická tabule + magnety, obrázky zvířat

Metodický postup:

Určíme si pět lesních zvířat, kterým přiřadíme určité zvuky. Všechny zvuky musí být takové, které dokážeme vyprodukovat ústy, popřípadě hrou na tělo. Zvuky mohou být pravdivé (medvěd „brum brum“), ale i smyšlené jelen (2x dupnout). Dětem ukážeme obrázky pěti zvířat, kterým přiřadíme společně nějaký zvuk. U mladších dětí můžeme zvuk rovnou určit. Nejdříve s dětmi několikrát zopakujeme, jaký zvuk jsme k jakému zvířátku přiřadili. Následně zkusí děti, bez vzoru paní učitelky, samy zvuk správně určit. Paní učitelka rozmístí zvířátka do jedné řady na magnetickou tabuli. Zvířátka nám slouží jako „noty“, podle kterých hrajeme. Pokud děti aktivitu zvládají při pěti zvířátkách, mohou se zvířátka různě opakovat nebo i přidávat jiná.

Další návrhy k této aktivitě:

- Starší děti si mohou samy kombinovat zvířátka na tabuli a vymýšlet tak nové zvířecí písničky.

Hodnocení:

Aktivitu jsem uskutečnila v MŠ Hněvotín u skupiny devíti dětí ve věku 3-5 let při omezeném provozu mateřské školy. Zvolila jsem čtyři obrázky zvířat (divoké prase, jelen, medvědí mládě a medvěd). Společně s dětmi jsme přiřadili každému zvířeti určitý zvuk (chrochtání, rytmické plácání do stehů, bručení tenkým hlasem, bručení hlubokým hlasem). Tato aktivita je zapotřebí s dětmi trénovat. Děti se s principem této aktivity doposud nesetkaly, a i když se při vymýšlení zvuků aktivně podílely, tak v průběhu aktivity upadala pozornost zejména u mladších dětí. Při hodnocení dne však děti tuto aktivitu hodnotily kladně. Aktivitu doporučuji spíše pro starší děti.

9.5 Včely

Cíl: Seznámit děti s elementárními poznatky o životě včel.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: hádanka, pohádka

Metodický postup:

V lese žijí i zvířátka, která jsou užitečná nejen pro lidi, ale i pro rostlinky. Uhádnete děti, jak se zvířátko jmenuje?

Má se ale čile k práci,

do úlu se stále vrací.

Žluto hnědé šatičky,

opiluje kytičky.

Při práci si hezky bzučí,

pyl se nosit stále učí.

I ta naše Anička,

je pilná jako (*včelička*)

Pohádka O včelce Alence

Je ráno a lesní zvířátka se začínají probouzet, pomaloučku vstávají ze svých pelíšků a úkrytů. Jelen s laní si už pochutnávají na čerstvé trávě a datel směle ťuká do kmene stromu a budí tak i ostatní obyvatele lesa. V dutině stromu se začnou probouzet i včelky. Těm se zatím vstávat nechce, a tak si ve své skrýši jen potichounku bzučí. Včelky čekají na sluníčko, až jeho paprsky polechtají dutinu stromu a jejich křídélka. Včelky totiž nerady létají, když je venku zima. Zebe je na křídélka, a to včelky opravdu rády nemají. Mezi včelkami žije i včelka Alenka, nedávno se vylíhla a už neví, s čím by dřív v úle pomáhala. Alenka je pilná jako všechny její sestřičky. Všechny včelky mají společnou maminku a té říkají včelí královna. V úle mají včelky různá povolání, a jak rostou, tak se jim povolání mění. A protože je Alenka ještě malá, nemůže si jen tak vyletět z úlu. Proto začne pomáhat s krmením malých včelek, které se ještě nevylihly. Takovým včelkám se říká larvy a Alenka je krmí, aby se z nich vylíhly krásné žlutohnědé včely. Alenka je tedy krmička, protože krmí malé včelí larvičky kašičkou z medu a pylu. *Ale co je to pyl? Pyl jsou malé žluté kuličky, které včelky sbírají z kytiček. Pyl je pro včely něco, jako pro lidi chleba, jen se k němu přidá trochu medu, aby to malým mlsným larvičkám chutnalo.* Alenka je opravdu šikovná, a tak dostává od královny další úkol. Stává se z ní včelka čistička, má na starosti, aby v úle byl pořádek, a proto uklízí od rána do večera. Když dostane Alenka hlad, ukousne si ze žlutého bochánku pylu. Když už je v úle hezky uklizeno, může Alenka začít stavět mističky. Z Alenky se stává včelka stavitelka a má důležitý úkol, postavit několik úplně stejných mističek, aby se do nich mohl schovat nektar. *Ale co je to ten nektar? Už jsme si říkaly, že stromy si umí vyrobit cukr, no a to stejné umí i ostatní rostlinky a kytičky. Nektar je cukrová voda, která vytéká ven, a včelky ji sbírají, aby z ní vyrobily med.* Ta Alenka je ale pracovitá! Už umí nakrmit včelí miminka, uklízet, stavět mističky na nektar, a proto ji královna pověří dalším úkolem. Z Alenky je včela strážkyně. Co taková strážkyně může dělat? ... Ano, chrání úl, aby jim náhodou nechtěl med někdo ukrást. *Kdo by mohl chtít včelkám med ukrást?* Med je pro včelky moc důležitý, protože je to jejich jídlo na celou zimu. Alenka ví, že pyl a nektar nosí včelky létavky. *Proč se jmenují létavky?... protože létají z úlu ven a hledají kytičky, na kterých je pyl nebo nektar.* I Alenka by se chtěla stát včelkou létavkou, vyletět z úlu ven a sbírat žlutý pyl. Ale nezná kytičky a ani rostlinky, které rostou v lese. Ví, že každá kytička nebo rostlinka musí kvést, aby z ní mohla posbírat pyl. Pomůžeme, děti, Alence, aby se z ní mohla stát včelka létavka?

Další návrhy k této aktivitě:

- V průběhu čtení pohádky zapojujeme děti do děje nejen otázkami, ale také napodobou různých povolání včelky Alenky. Můžeme napodobovat i tukaní datla nebo bzukot včel.
- Dětem můžeme demonstrovat obrázky, jak vypadá včela, včelí královna, larva včely, pyl nebo včelí plástev „mističky na nektar“.
- Dětem můžeme klást otázky vztahující se k pohádce. O jaké včelce pohádka byla? Jak se jmenuje maminka všech včel? Jaké měla Alenka povolání? Jak se jmenovalo povolání včelky, která nosila ostatním sestřičkám pyl k svačince? Je Alenka pracovitá? Proč se říká pilný, jako včelka?

9.6 Včelka Alenka sbírá pyl

Cíl: Seznámit děti s kvetoucími rostlinami v lese a důležitostí včel.

Věková skupina: 4–6 let

Organizační forma: hromadná

Metody: slovní (monologické, dialogické), názorně demonstrační (demonstrace statických obrázků), praktické (návěky pracovních dovedností), hodnotící

Prostředí: libovolné

Pomůcky: obrázky lesních rostlin, dvě obruče

Metodický postup:

S dětmi se posadíme do kruhu, kde uprostřed budou ležet dvě obruče (například žlutá a zelená). Okolo obručí budou rozmístěny různé obrázky lesních kvetoucích stromů, keřů, květin (kvetoucí bez, jahodník, maliník, ostružiník, divizna, mateřídouška apod.), také další obrázky, například hub, kapradí, větviček apod. Děti budou postupně chodit do středu kruhu, vyberou si jeden z obrázků a s pomocí paní učitelky ho pojmenují a určí, zda si z něj včelka Alenka může vzít pyl. Pokud ano, položí obrázek do žlutého kruhu, aby jej včelička Alenka lépe našla. Pokud zvolí rostlinu nebo přírodninu, z které si Alenka pyl vzít nemůže, pojmenují za pomoci paní učitelky obrázek a položí ho do zeleného kruhu, tedy do lesa. Ostatní děti kontrolují správnost zařazeného obrázku. S dětmi si povídáme o důležitosti kvetoucích rostlin pro včely a důležitosti včel pro rostliny a lidstvo.

9.7 Koláž včelky Alenky

Cíl: Rozvoj fantazie a kreativity.

Věková skupina: 3–6 let

Organizační forma: skupinová

Metody: slovní (monologické), metody názorně demonstrační (předvádění), praktické (grafické a výtvarné činnosti), hodnotící

Prostředí: třída

Pomůcky: tvrdé papíry A5 bílé, tvrdé papíry A4 zelené, měkké papíry A4 bílé, nůžky, lepidla, barevné obrázky kvetoucích lesních rostlin, pastelky, hnědé voskovky, vodovky, štětce, kelímky, ubrusy, tuš, špejle.

Metodický postup:

Děti rozdělíme do dvou skupin. První skupina bude tvořit koláž z kvetoucích rostlin. Každé z dětí dostane tvrdý zelený papír formátu A4, na který nalepí dle své fantazie vystřižené rostliny. Pokud děti chtějí, mohou si na měkký bílý papír nakreslit i vlastní rostlinky, vystříhnout a taktéž přilepit. Na koláž můžeme využít i razítka, vylisované květy, ozdobné děrovačky, zlaté třpytky (pyl) a jiné pomůcky. Druhá skupinka na tvrdý bílý papír formátu A5 nakreslí hnědou voskovkou včelku Alenku. Dětem můžeme včelu předkreslit na tabuli, nebo jim poskytnout obrázek včely. Následně děti vybarví včelu pomocí žluté vodové barvy. Po zaschnutí barvy dokreslí děti včelce detaily pomocí černé tuše. Po zaschnutí včelku děti vystříhnou. Skupiny se vymění a děti, které vyráběly včelky, si vyrobí koláž a naopak. Následně si všechny děti přilepí včeličku Alenku pomocí lepidla na svoji květinovou koláž. Časovou dotaci si každý pedagog zvolí sám podle schopností a individuálních potřeb dětí.

Závěr

V teoretické části bakalářské práce jsme se zabývali vymezením základních pojmů, které se vztahují k environmentální výchově. Dále jsme uvedli právní zakotvení Státního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v České republice a rizika environmentální výchovy v předškolním vzdělávání. Vymezili jsme předškolní věk a předškolní vzdělávání, kde jsme dále poukázali na součást environmentální výchovy v Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání. V teoretické části jsme se dále věnovali vybraným celosvětovým problémům, na které jsme navázali praktickou částí bakalářské práce.

V praktické části bakalářské práce jsme navrhli aktivity pro děti předškolního věku, které nenásilnou formou navazují na globální celosvětové problémy a mají společné téma ekosystém les. Cílem aktivit bylo seznámit děti s elementárními poznatky o funkci lesa, růstu stromů a životě zvířat v lese. Aktivity jsme volili tak, aby mohly být využitelné pro mateřské školy, které nemají ve svém okolí les. V praktické části je navrženo celkem 28 aktivit, ze kterých bylo 10 aktivit realizováno.

Díky dlouhodobé covidové situaci se nám nepodařilo ověřit veškeré aktivity, které v práci uvádíme. Aktivity, které byly realizovány, hodnotíme kladně, jelikož měly za následek prohloubení zájmu dětí o okolní přírodu. Děti při pobytu venku dění v okolním prostředí a přírodě více komentovaly, měly zájem o dohledání názvu některých zvířat, rostlin a starší děti projevíly zájem o motivované vycházky.

Literatura

- (1) MÁCHAL, Aleš, Helena NOVÁČKOVÁ a Lenka SOBOTOVÁ. *Úvod do environmentální výchovy a globálního rozvojového vzdělávání: soubor učebních textů*. Brno: Lipka – školské zařízení pro environmentální vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-87604-01-4.
- (2) LEBLOVÁ, Eliška. *Environmentální výchova v mateřské škole*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0094-9.
- (3) HORKÁ, Hana. *Ekologická dimenze výchovy a vzdělávání ve škole 21. století*. Brno: Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty MU, 2005. ISBN 80-210-3750-4.
- (4) JANČAŘÍKOVÁ, Kateřina. *Environmentální činnosti v předškolním vzdělávání*. Praha: Josef Raabe, 2010. ISBN 978-80-86307-95-4.
- (5) MÜLLEROVÁ, Monika. *Člověk a prostředí: globální environmentální problémy*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. ISBN 978-80-244-2447-7.
- (6) SPLAVCOVÁ, Hana a Jaroslava VATALOVÁ. *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* [online]. Praha, 2018 [cit. 2021-01-12]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/file/45304/>
- (7) MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: [metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy]*. Brno: Rezekvítek, 2000. ISBN 80-902-9540-1.
- (8) ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.
- (9) OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.
- (10) ŠMELOVÁ, Eva. *Bezvýhradná akceptace ve výchově dítěte*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4217-4.
- (11) LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. ISBN 978-80-247-1284-0.
- (12) *Zákony pro lidi* [online]. [cit. 2021-3-1]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/>

- (13) MINISTERSTVO ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ ČR. Státní program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty a environmentálního poradenství na léta 2016–2025 [online]. Praha: MŽP ČR, 2020 [cit. 2021-02-26]. Dostupné z: [https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/\\$FILE/OFDNSP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf](https://www.mzp.cz/C1257458002F0DC7/cz/statni_program_evvo_ep_2016_2025/$FILE/OFDNSP_EVVO_EP_%202016_2025-20160725.pdf)
- (14) WOHLLEBEN, Peter. *Slyšíš, jak mluví stromy?: co všechno můžeš objevit v lese*. Brno: Kazda, 2017. ISBN 978-80-906819-4-1.
- (15) FAO. *Global Forest Resources Assessment 2020 Main report* [online]. Řím: FAO, 2020 [cit. 2021-03-25]. ISBN 978-92-5-132974-0. DOI: 10.4060/ca9825en. Dostupné z: <http://www.fao.org/3/ca9825en/ca9825en.pdf>
- (16) *Pinterest* [online]. [cit. 2021-4-3]. Dostupné z: <https://www.pinterest.at/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Marcela Piňosová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dana Cibáková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2021

Název práce:	Návrhy aktivit zaměřené na environmentální výchovu v mateřské škole
Název v angličtině:	Proposals of activities focused on environmental education in nursery school
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá environmentální výchovou v mateřských školách. Teoretická část vymezuje základní pojmy, vztahující se k environmentální výchově. Dále se zabývá právním ukotvením environmentální výchovy, předškolním věkem a environmentální výchovou v předškolním vzdělávání. Taktéž poukazuje na vybrané celosvětové problémy životního prostředí. V praktické části bakalářské práce jsou navrženy aktivity, které odrážejí globální problémy. Aktivity jsou určeny pro děti předškolního věku a zaměřují se na ekosystém lesa.
Klíčová slova:	Environmentální výchova, mateřská škola, předškolní věk, aktivity, les
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with environmental education in nursery schools. The theoretical part defines the basic concepts related to environmental education. It also deals with the legal anchoring of environmental education, preschool age and environmental education in preschool education. The thesis also shows the main global environmental issues. The practical part of the bachelor thesis proposes activities that reflect global issues. The activities are designed for preschool children and focus on the forest ecosystem.
Klíčová slova v angličtině:	Environmental education, nursery school, preschool age, activities, forest